

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

ULOGA MAJČINIH METAEMOCIJA U SOCIO-EMOCIONALNOJ
KOMPETENCIJI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Ema Stulić

Mentor: prof. dr. sc. Gordana Kuterovac Jagodić

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

UVOD	1
Socijalna kompetencija	1
Emocionalna kompetencija.....	3
Razvoj socijalne i emocionalne kompetencije	5
Socijalizacija emocija u obiteljskom kontekstu	6
Rodne razlike u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji	7
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE	8
METODA	10
Postupak.....	10
Sudionici istraživanja.....	10
Instrumenti	11
Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja	11
Upitnik odnosa s drugima	11
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti djeteta	12
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija	12
REZULTATI.....	14
RASPRAVA	21
Nedostaci istraživanja i preporuke za buduća istraživanja	27
ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA	30
Prilog A – dodatne statističke analize korištene u istraživanju	35
Prilog B – Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja.....	38
Prilog C -Upitnik odnosa s drugima	39
PRILOG D - Ljestvica emocionalne ekspresivnosti	40
PRILOG E -Upitnik strukture roditeljskih metaemocija.....	41

Uloga majčinih metaemocija u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji djece predškolske dobi
The Role of Mothers' Metaemotion in Socioemotional Competence of Preschool Children
Ema Stulić

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost metaemocija majki s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece predškolske dobi. Uz to, željeli smo provjeriti postoje li razlike u metaemocijama majki s obzirom na rod njihova djeteta, postoje li rodne razlike u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, te koja je uloga roda u povezanosti majčinih metaemocija s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece. U istraživanju je sudjelovalo 106 djece, od čega 49 dječaka i 57 djevojčica, njihove majke i odgajateljice. Za ispitivanje majčinih metaemocija korištena je prilagođena verzija Upitnika strukture roditeljskih metaemocija (Brajša-Žganec, 2002), a kao mjeru dječjeg emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja koristili smo Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja (Brajša-Žganec, 2003). Prilagođena verzija upitnika Iowa Scales of Emotional Expressivity (Humrichouse, 2010) bila je mjera dječje emocionalne ekspresivnosti, a Upitnik odnosa s drugima mjera socijalne kompetencije konstruirana u svrhu ovog istraživanja. Podatke su na posljednja dva instrumenta davale odgajateljice. Utvrđena je značajna pozitivna povezanost između dječje emocionalne ekspresivnosti i socijalne kompetencije, dok majčine metaemocije nisu bile povezane ni s emocionalnom niti sa socijalnom kompetencijom djece. Spomenuta povezanost nije se značajno razlikovala za dječake i djevojčice. Od rezultata na subskalama specifičnih emocija istaknula se povezanost pozitivne emocionalne ekspresivnosti sa socijalnom kompetencijom. Nadalje, utvrđena je rodna razlika u emocionalnoj ekspresivnosti, pri čemu su dječaci, suprotno pretpostavkama, procijenjeni emocionalno kompetentnijima od djevojčica.

Ključne riječi: socijalna kompetencija, emocionalna kompetencija, metaemocije, emocionalno razumijevanje, emocionalna ekspresivnost

The objective of this study was to examine the relationship of mothers' metaemotion with social and emotional competence of their preschool children. Furthermore, we wanted to examine if there are differences in mothers' metaemotion regarding their child's gender, gender differences of preschool boys and girls in social and emotional competence, and the role of gender in the relationship between mothers' metaemotion with social and emotional competence of their children. 106 children participated in the study, from which 49 were boys and 57 were girls, with their mothers and kindergarten teachers. The measure of mothers' metaemotion was an adjusted version of Parental Metaemotion Philosophy Questionnaire (Brajša-Žganec, 2002), child's emotion recognition and understanding was measured with Emotion Recognition and Understanding Interview (Brajša-Žganec, 2003), child's emotional expressivity with an adjusted version of Iowa Scales of Emotional Expressivity (Humrichouse, 2010), in which kindergarten teachers assessed the children, while the Questionnaire of Relationship with Others, which was constructed for the purpose of this research, was the measure of social competence (the children were also assessed by their kindergarten teachers). A significant connection was observed between emotional expressivity and social competence, while mothers' metaemotion were not connected to emotional, nor social competence. The mentioned relationship was not statistically different for boys and girls. From subscales of specific emotions one connection stood out – positive emotional expressivity was positively related to social competence. Furthermore, a gender difference in emotion expressivity was observed – boys, contrary to our expectation, were assessed as emotionally more competent than girls.

Key words: social competence, emotional competence, metaemotion, emotional understanding, emotional expressivity

UVOD

Emocije su dio svakodnevnog života ljudi, te uvelike utječu na život pojedinaca. Zbog toga su zanimljiv predmet istraživanja u različitim teorijskim pravcima psihologije. Prihvaćeno je uvjerenje da su neki aspekti emocija biološki uvjetovani, međutim jednako tako utvrđeno je kako postoji velik prostor za socijalizacijske utjecaje u razvoju emocija (Parke, 1994). Dječji socijalni razvoj obuhvaća stavove, afekte i ponašanja koji se odražavaju u dječjoj interakciji s odraslima i vršnjacima (Brajša-Žganec, 2003). Kada govorimo o socijalizaciji emocija kod djece, ključni su pojmovi emocionalne i socijalne kompetencije, koji se odnose na sposobnost upravljanja izazovima koje susrećemo u komunikaciji s drugima na način koji omogućava zadovoljavanje vlastitih potreba, stvaranje zadovoljavajućih odnosa koje karakterizira uzajamno poštovanje, rješavanje problema koji uključuju druge ljude te neprekidno prilagođavanje promjenjivim društvenim okolnostima (Mihić, Novak, Bašić i Nix, 2016).

Socijalna kompetencija

Premda se mnogi autori slažu oko toga da je socijalna kompetencija od velikog značaja za socijalnu prilagodbu djeteta, još uvijek se nisu usuglasili i oko njezine definicije. Dok neki autori proučavaju socijalnu kompetenciju identificirajući *specifične socijalne vještine*, drugi je definiraju kao *učinkovitost u socijalnoj interakciji* (Verron, 2017). Kada govorimo o učinkovitosti u socijalnoj interakciji, tada socijalnu kompetenciju možemo definirati kao rezultat organiziranih ponašanja koja zadovoljavaju kratkoročne i dugoročne razvojne potrebe pojedinca (Denham, i sur., 2003).

Pojam socijalnih vještina odnosi se na specifična ponašanja usmjerena prema cilju koja pojedincu omogućuju učinkovite interakcije s drugima u njegovoj okolini (Warnes, Sheridan, Geske i Warnes, 2005) dok se socijalna kompetencija odnosi na kvalitetu socijalnih interakcija pojedinca, percipiranu od osoba iz okoline (Gresham, 1986). Drugim riječima, da bi pojedinac bio socijalno kompetentan, treba razviti socijalno vješta ponašanja, ali i znati koristiti stečene vještine na način koji osobe iz njihove okoline dobro prihvaćaju (Sheridan i Walker, 1999). Prema Jones, Greenberg i Crowley (2015), socijalna kompetencija uključuje sposobnost rješavanja problema i učinkovite vještine nošenja sa socijalnim i emocionalnim iskustvima. Prema navedenom

možemo zaključiti da je socijalna kompetencija širi i složeniji pojam od socijalnih vještina.

Prema Denham i suradnici (2003), u predškolskoj dobi pojam socijalne kompetencije obuhvaća ponašanja povezana s ključnim razvojnim zadacima toga razdoblja - pozitivnom uključenošću i samoregulacijom u interakciji s vršnjacima. Kada govorimo o socijalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, važno je razlikovati interakcije djece s vršnjacima i s odraslima. Naime, interakcija s vršnjacima od interakcije s odraslima razlikuje se po tome što odrasli u komunikaciji s djecom često iniciraju i održavaju socijalnu interakciju, dok prilikom interakcije s vršnjacima djeca istražuju različite socijalne strategije s osobama sličnog statusa (Hatch, 1987).

Brajša-Žganec (2003) socijalnu kompetenciju promatra kroz prizmu prosocijalnog ponašanja, a dječje (pro)socijalne vještine dijeli na osnovne socijalne vještine (slušanje, traženje pomoći i naklonosti od drugih...), vještine povezane s funkcioniranjem u grupi (postavljanje pitanja, čekanje na red, pružanje pomoći drugima...), prikladno postupanje s osjećajima (razumijevanje vlastitih i tuđih emocija, postupanje sa strahom, razgovor o vlastitim i tuđim emocijama...), postupanje u stresnim situacijama (sposobnost opuštanja, iskrenost, prihvaćanje gubitka...) te alternative za agresivno ponašanje (postupanje s ljutnjom, vještine rješavanja problema i prihvaćanja posljedica...).

Socijalno funkcioniranje djece, uključivo i društveno prikladno ponašanje i popularnost, sve je više prepoznato kao ključno za uspješnost djece u različitim područjima, kao što su spremnost za školu, stav prema školi i akademski uspjeh (Spinrad i sur., 2006). S druge strane, istraživanja pokazuju negativnu povezanost socijalne kompetencije i bihevioralnih problema, kako internaliziranih, koji uključuju inhibirana i ovisna ponašanja poput anksioznosti i povlačenja, tako i eksternaliziranih, koja uključuju manjak pažnje i agresivnost te poremećaje ponašanja i ophođenja (Vahedi, Farrokhi i Farajian, 2012). Djeca koja ne uspiju naučiti pozitivna socijalna ponašanja često su neprihvaćena od strane vršnjaka, zbog čega postoji mogućnost još većeg zaostajanja u socijalnoj kompetenciji radi nedostatka prilike za učenje pozitivnog ponašanja (Lee, 2006). Predškolsko doba prepoznato je kao ključno doba za razvoj osnovnih socijalnih vještina, koje su temelj za kasniju socijalnu kompetenciju (Denham i Burton, 2003). U ovom razdoblju djeca iznimno brzo razvijaju socijalne vještine,

socijalno rasuđivanje, razumijevanje i regulaciju emocija, kao i svjesnost o sebi i samokontrolu, tako da se od paralelne igre sa 3 godine do dobi od 5-6 godina uključuju u složene zajedničke igre tijekom kojih uče surađivati, dijeliti, izmjenjivati se i inhibirati agresivno i napadno ponašanje (Bierman i Motamedi, 2015).

Emocionalna kompetencija

Pojam srodan socijalnoj kompetenciji je emocionalna kompetencija, ključna za sposobnost djece da komuniciraju i stvaraju odnose s drugima (Parke, 1994). Kada govorimo o emocionalnoj kompetenciji govorimo o sposobnosti djece da generiraju emocionalni odgovor dok istovremeno strateški u odnosima s drugima primjenjuju svoje znanje o emocijama i njihovoj ekspresiji u svrhu pregovaranja prilikom interpersonalnih interakcija i regulacije svojih emocionalnih iskustava (Saarni, 1990; prema Denham i sur., 2003).

Emocionalna kompetencija razvija se u nekoliko faza: usvajanje, diferenciranje i transformacija emocija (Oatley i Jenkins, 2000). Faza usvajanja emocija odnosi se na usvajanje sposobnosti emocionalnog reagiranja i učenje prepoznavanja emocija, zavisno od genetskih predispozicija i karakteristika temperamenta, dok se faza diferencijacije odnosi na povezivanje emocionalne ekspresije i osjećaja s određenim kontekstom ili ponašanjem, pri čemu dolazi do modifikacije signala iz okoline pod utjecajem učenja, prvenstveno obiteljskih obrazaca ponašanja, te povezivanja emocionalnih reakcija s novim kontekstom (Brajša-Žganec, 2003). Uz svijest o primarnim emocijama, kao i njihovu ekspresiju, koja se razvija ubrzo nakon rođenja, u drugoj polovici druge godine života djeca razvijaju svijest o ponašanjima povezanim s emocijama, a istovremeno, razvojem pojma o sebi, razvijaju i emocije poput srama, krivnje i zavisti (Lewis, 1993). U predškolskoj dobi raste dječja prilagodba na prepoznavanje emocionalne ekspresije i situacija iz okoline u kojima se određena emocija javlja (Denham, Zoller i Couchoud, 1994). Indikatori optimalnog emocionalnog razvoja kod djece su sposobnost regulacije velikog broja emocionalnih doživljaja, te prikladne reakcije u emocionalnim situacijama (Berk, 2006).

Razlikujemo tri aspekta emocionalne kompetencije - emocionalnu ekspresivnost, znanje o emocijama (prepoznavanje, razumijevanje, razlikovanje emocija) te regulaciju emocija s obzirom na ciljeve (Cunningham, Kliewer i Garner 2009).

Emocionalna ekspresivnost uključuje vrstu emocije koju dijete izražava i intenzitet izražavanja određene emocije – pri čemu se kompetentnom djecom smatraju ona koja emocije izražavaju intenzitetom prikladnim za situaciju te općenito više izražavaju pozitivne nego negativne emocije (Denham, Basset i Wyatt, 2007). Razlog tome je to što se dijete s višom razinom pozitivnog afekta više sviđa vršnjacima i lakše stvara prijateljstva (Denham, McKinley, Couchoud i Holt, 1990). S druge strane, negativni afekt u interakciji s drugima, osobito ljutnja, često se pokazuje problematičnim u socijalnim interakcijama (Rubin i Clark, 1983).

Znanje o emocijama odnosi se na prepoznavanje, razumijevanje i razlikovanje emocija, odnosno percepciju i interpretaciju emocija koje izražavaju drugi (Adolphs, 2002). Istraživanja pokazuju da djeca koja bolje razumiju i prepoznaju emocije pokazuju više prosocijalnog ponašanja, popularnija su među vršnjacima te su manje agresivna (Brajša-Žganec i Hanzec, 2015). Dugo se smatralo kako ono proizlazi iz vještina osnovnog procesiranja informacija, pri čemu se emocionalne informacije koriste kao relevantni podaci (Salovey i sur., 2000), što upućuje na povezanost mjera inteligencije i znanja o emocijama. Takvi nalazi su i dobiveni (Izard, Schultz, Fine, Youngstrom, i Ackerman, 2000). Mnoge mjere kognitivne povezanosti pozitivno su povezane sa znanjem o emocijama kod male djece međutim korelacije su u najboljem slučaju srednje visoke, što upućuje na to da i drugi faktori utječu na individualne razlike u emocionalnom znanju kod male djece (Bennet, Bendersky i Lewis, 2005). Samo neki od antecedenata dječje emocionalne kompetencije istraživani u brojnim radovima koji su se pokazali značajnima su: *rod*, *lokus kontrole*, *negativna emocionalnost* (Eisenberg, Cumberland i Spinrad, 1998) te *roditeljstvo* – djeca roditelja koji su responzivniji te rjeđe pokazuju ljutnju i tugu imaju veće emocionalno znanje (Chaplin i Aldao, 2013).

Emocionalna regulacija uključuje procese pomoću kojih pojedinac utječe na vrstu emocija koje doživljava, situacije u kojima ih doživljava te kako ih doživljava i izražava (Gross, 2002). U istraživanjima se pokazalo da je u predškolskoj dobi povezana s aspektima socijalnog funkcioniranja, poput socijalne kompetencije, popularnosti među vršnjacima i učiteljima, prilagodbom, sramežljivošću/intraverzijom i suosjećajnošću (Carlson i Wang, 2007). Kako je već ranije spomenuto, u predškolskoj je dobi ključan razvojni zadatak pozitivna uključenost u odnose s vršnjacima, a

emocionalna regulacija u navedenom ima veliku ulogu (Denham i sur., 2003). U svrhu pisanja ovog rada nećemo se baviti emocionalnom regulacijom, jer su nalazi o njevoj povezanosti sa socijalnom kompetencijom opsežno istraživani, dok su emocionalna ekspresivnost i znanje o emocijama, iako sve češće spominjani, manje istraživani.

Proučavanje koncepta emocionalne kompetencije djece posljednjih je godina porastao, budući da se pokazalo da su emocionalno kompetentna djeca bolje društveno prilagođena (Izard i sur., 2000) te imaju manje emocionalnih i bihevioralnih problema (Blair i Coles, 2000). Uz to, ona je prediktor budućeg emocionalnog i socijalnog funkcioniranja (Dodge, Laird, Lochman i Zelli, 2002).

Emocionalna i socijalna kompetencija povezani su, ali ne i međusobno zamjenjivi koncepti – emocionalna kompetencija smatra se središnjim pojmom za razumijevanje dječje kompetencije (u nastajanju) povezane s komunikacijom s vršnjacima (Parke, 1994). Drugim riječima, emocionalna kompetencija preduvjet je za socijalnu kompetenciju, pri čemu svaki od elemenata emocionalne kompetencije (ekspresivnost, znanje o emocijama i emocionalna regulacija) pridonosi ključnom zadatku u predškolskoj dobi – uspješnoj uključenosti u odnose s vršnjacima (Denham i sur., 2003).

Razvoj socijalne i emocionalne kompetencije

Budući da se socijalna i emocionalna kompetencija smatraju ključnim za razvoj djeteta, te su povezane s različitim ishodima, kako neposrednim, tako i onima koji se javljaju kasnije u životu, postavlja se pitanje kako se razvijaju i koji su antecedenti povezani s optimalnim socio-emocionalnim razvojem. Temperament i različiti temperamentalni koncepti poput bihevioralne inhibicije, povezani s urođenim individualnim razlikama u emocionalnoj, bihevioralnoj i biološkoj reaktivnosti na promjene u okolini u mnogim su se istraživanjima pokazali značajnim prediktorima socijalne i emocionalne kompetencije (primjerice, Fox i Calkins, 2003).

Kako bismo bolje razumjeli razvoj emocionalne i socijalne kompetencije kod djeteta važno je obratiti pažnju na kontekst u kojem dijete odrasta – odnosno na emocionalni kontekst obitelji u kojoj se dijete razvija. Postoje mnogi dokazi o tome da roditeljstvo igra veliku ulogu u razvoju socijalne i emocionalne kompetencije. U ranijim radovima istraživanja roditeljstva su se fokusirala na roditeljski afekt i disciplinu, istražujući varijable poput topline i kontrole (Katz, Maliken i Stettler, 2012).

Socijalizacija emocija u obiteljskom kontekstu

U obiteljskom kontekstu djeca uče na koji način i u kojim situacijama mogu izraziti određenu emociju, koje emocije je prikladno izražavati i kako će drugi reagirati na njihove emocije (Goodvin, Carlo i Torquati, 2006). Provedena su brojna istraživanja uloge roditeljske socijalizacije dječjeg razumijevanja, ekspresije i regulacije emocija, te su istraživači identificirali tri važna mehanizma učenja o navedenom: putem emocionalne ekspresivnosti i regulacije samih roditelja, putem reakcija roditelja na izražavanje emocija njihova djeteta i putem roditeljskog postupanja s djetetovim emocijama (Eisenberg, Cumberland i Spinrad, 1998). Drugim riječima, razlikujemo tri hipoteze o socijalizaciji emocija: modeliranje, kontingencija i mehanizmi podučavanja (Halberstadt, 1991). Hipoteza o modeliranju pretpostavlja da način na koji roditelji doživljavaju i izražavaju vlastite emocije implicitno uči djecu koje su emocije prihvatljive i koje situacije bude određene emocije, dok hipoteza o kontingenciji govori da roditelji uče djecu o emocijama odobravajući ili neodobravajući izražavanje određenih emocija (Denham, 1997). Prema hipotezi o podučavanju, roditelji svoju djecu uče o emocijama kroz različite didaktičke postupke poput objašnjavanja i razgovora o vlastitim i dječjim emocijama (Gottman, 1997).

Među konceptima roditeljstva povezanim sa socijalizacijom emocija su metaemocije, odnosno osjećaji i misli roditelja o emocijama, kako vlastitim, tako i emocijama njihove djece, te struktura roditeljskih metaemocija, koja se odnosi na organizirani skup osjećaja i misli roditelja o vlastitim emocijama, te emocijama njihove djece te postupanje s emocijama (Gottman, Katz i Hooven, 1996). Prema Gottmanu (1997), postoji više načina na koji roditelji postupaju s djetetovim emocijama: neobaziranje (prelazi preko negativnih emocija djeteta, ignorirajući ih), obezvredivanje (kritiziraju ili kažnjavaju negativne emocije), popuštanje (prihvaćaju, poštuju negativne emocije, ali ne pomažu u obuzdavanju emocija i ne postavljaju granice) te uvažavanje (svjesni su djetetovih emocija, prepoznaju ih, suosjećaju, te pomažu u opisivanju i postavljanju granice uz pomaganje djetetu da riješi problem koji je uzrokovao emociju). Optimalna socijalizacija emocija je ona u kojoj se djecu potiče da izražavaju cijeli spektar emocija istovremeno učeći kako upravljati negativnim i pozitivnim emocijama na socijalno prihvatljiv način (Sanders, Zeman, Poon i Miller, 2015).

Struktura roditeljskih metaemocija povezana je s mnogim ishodima kod djeteta poput bolje inhibitorne kontrole, manje ponašajnih problema, boljeg akademskog uspjeha i sveukupnog tjelesnog zdravlja (Gottman i sur., 1997). Istraživanja pokazuju da je struktura roditeljskih metaemocija izravno povezana s emocionalnom kompetencijom djeteta (Katz i sur., 2012). Međutim, postavlja se pitanje posreduje li emocionalna kompetencija djeteta u odnosu između strukture roditeljskih metaemocija i socijalne kompetencije djeteta. Nekoliko istraživanja pokazuje takve nalaze (Cunningham i sur., 2009), no ona su se fokusirala na emocionalnu regulaciju djeteta. U ovom radu ispitat ćemo ulogu emocionalnog razumijevanja u povezanosti strukture roditeljskih metaemocija i socijalne kompetencije djeteta.

Rodne razlike u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji

U našem istraživanju ispitat ćemo i rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji te metaemocijama majki s obzirom na rod njihova djeteta. Prema teorijama socijalnog razvoja, djeca uče ponašanja koja su u skladu s rodnim ulogama kroz kognitivno učenje, socijalizaciju i iskustvo (Liben i sur., 2002). Nadalje, istraživanja pokazuju da se rodne razlike u emocionalnom doživljavanju i ponašanju povećavaju s dobi.

Rodne razlike u prosocijalnom ponašanju nisu konzistentne, no rezultati velikog broja istraživanja upućuju na prosocijalnije ponašanje djevojčica u odnosu na dječake, te žena u odnosu na muškarce (primjerice, Raboteg-Šarić, Žužul i Keresteš, 1994). Istraživanja u predškolskoj dobi ukazuju na to da postoje rodne razlike u načinu na koji djeca razmišljaju o socijalnim problemima i rješavaju interpersonalne konflikte (Walker, Irving, i Berthelsen, 2002).

S druge strane, razlike u emocionalnom razumijevanju u predškolskoj dobi više ovise o interpersonalnim i intrapersonalnim činiteljima, dok se rodne razlike rjeđe nalaze (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007). Prema tome, nemamo razloga pretpostavljati da će postojati rodne razlike u emocionalnom razumijevanju i prepoznavanju.

Istraživanja emocionalne ekspresivnosti ukazuju na veću ekspresivnost pozitivnih emocija kod djevojčica, dok u ukupnoj negativnoj ekspresivnosti nema razlika, no djevojčice češće izražavaju internalizirane emocije poput tuge i straha, a dječaci eksternalizirane emocije poput ljutnje i prijezira (Chaplin, Cole i Waxler, 2005).

Zbog toga ćemo ispitati ulogu majčinih metaemocija povezanih s emocijama njihovog djeteta, pri čemu ćemo u obzir uzeti i rod djeteta.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi postoji li povezanost metaemocija majki s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece predškolske dobi. Specifičnije, željeli smo utvrditi jesu li majčine metaemocije izravno povezane sa socijalnim kompetencijama djece i/ili je veza između tih dviju varijabli posredovana dječjom emocionalnom kompetencijom. Uz to, željeli smo provjeriti postoje li razlike u metaemocijama majki s obzirom na rod njihova djeteta, postoje li rodne razlike u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, te koja je uloga roda u povezanosti majčinih metaemocija s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece.

Problemi i hipoteze

1. Ispitati emocionalnu i socijalnu kompetenciju djece predškolske dobi i metaemocije njihovih majki te njihove međusobne povezanosti. Nadalje, ispitati posreduje li emocionalna kompetencija djeteta u eventualnoj vezi između majčinih metaemocija i socijalne kompetencije njihove djece.

H1. Ukupni rezultati procjena djece od strane odgajateljica na mjeri emocionalne ekspresivnosti, ukupni rezultati djece na mjeri emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja te ukupni rezultati procjena djece od strane odgajateljica na mjeri socijalne kompetencije bit će međusobno značajno pozitivno povezani.

H2. Ukupni rezultat majki na mjeri roditeljskih metaemocija bit će značajno pozitivno povezan s ukupnim rezultatom procjena djece od strane odgajateljica na mjeri emocionalne ekspresivnosti, ukupnim rezultatom djece na mjeri emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja te s ukupnim rezultatom procjena djece od strane odgajateljica na mjeri socijalne kompetencije.

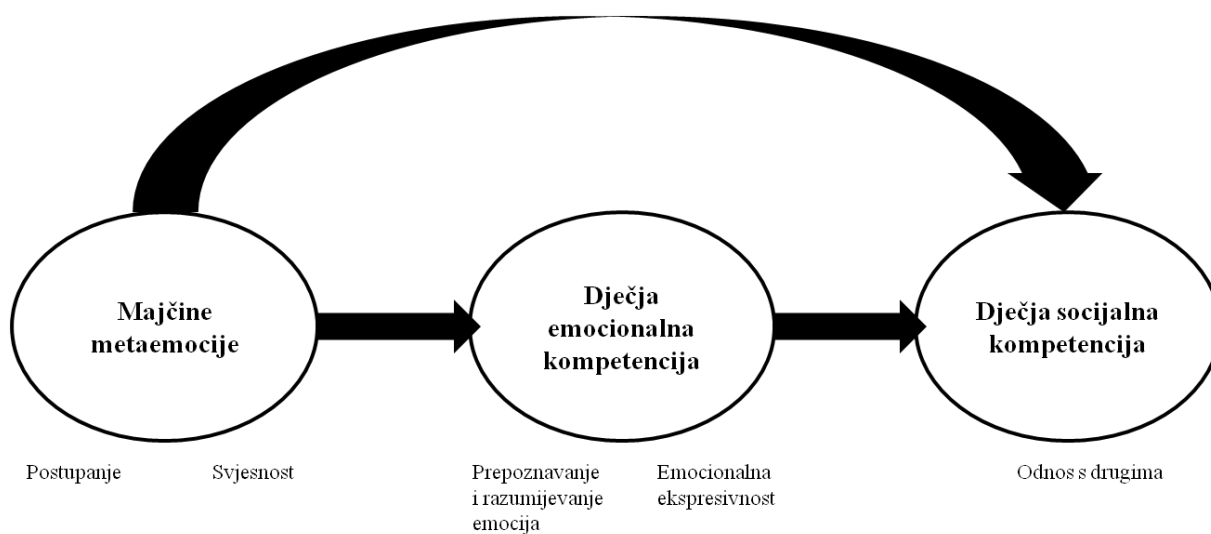
H3. Ukupni rezultat majki na mjeri roditeljskih metaemocija povezan je s ukupnim rezultatom procjena djece od strane odgajateljica na mjeri socijalne kompetencije izravno, ali i neizravno, putem mjera emocionalne

kompetencije djece – emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja emocija i emocionalne ekspresivnosti (Slika 1).

2. Utvrditi postoje li rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, razlike u metaemocijama majki ovisno o rodu djeteta, te rodne razlike u povezanostima između navedenih varijabli.

H1. Očekuju se rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece, pri čemu se očekuje da će odgajateljice procjenjivati djevojčice značajno više na mjeri emocionalne ekspresivnosti te na mjeri socijalne kompetencije. Uz to, očekuje se da će procjene odgajateljica za djevojčice biti značajno više od procjena za dječake na mjeri emocionalne ekspresivnosti za emocije veselja, tuge i straha, dok će dječaci imati viši rezultat za emociju ljutnje.

H2. Očekuje se da će majke djevojčica ostvariti značajno viši ukupni rezultat na mjeri roditeljskih metaemocija. Nadalje, majke djevojčica ostvariti će više rezultate na mjeri roditeljskih metaemocija za emocije veselja, straha i tuge, dok će majke dječaka postići više rezultate za emociju ljutnje.



Slika 1. Grafički prikaz hipoteze o medijatorskoj ulozi emocionalne kompetencije u povezanosti metaemocija majki i socijalne kompetencije djeteta

METODA

Postupak

Istraživanje je provedeno u dva zagrebačka dječja vrtića za čije je sudjelovanje u istraživanju unaprijed dobiveno odobrenje Ministarstva znanosti i obrazovanja te ravnateljica navedenih vrtića. Prikupljanje podataka se sastojalo od nekoliko faza: prikupljanje suglasnosti majki da one i njihova djeca sudjeluju u istraživanju, uz istovremenu distribuciju Upitnika struktura majčinih metaemocija. Majke su upitnike ispunjavale kod kuće i u unaprijed dogovorenom roku vraćale odgajateljicama Suglasnosti i Upitnike. U sljedećoj fazi prikupljanja djeca su ispitivana Intervjuom emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja tijekom boravka u vrtiću. Djeci su prikazane slike četiri emocionalne ekspresije (prilog B) istim redoslijedom – tuga, ljutnja, veselje i strah te su djeca imala zadatak imenovati emociju o kojoj se radi i dati primjer kada se ona tako osjećaju. U posljednjoj fazi, odgajateljicama su distribuirani instrumenti Upitnik odnosa s drugima i Ljestvica emocionalne ekspresivnosti isključivo za djecu koja su ispitana Intervjuom emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja te čije majke su potpisale suglasnost i ispunile Upitnike struktura roditeljskih metaemocija. Svaka odgajateljica je za jedno dijete ispunila Ljestvicu emocionalne ekspresivnosti i Upitnik odnosa s drugima, a međusobno su podijelile koju će djecu procjenjivati. Istraživanje nije bilo anonimno, jer bi anonimnost uvelike otežala sparivanje mjera dobivenih za jednog ispitanika na različitim instrumentima, o čemu su majke bile obaviještene u tekstu suglasnosti o sudjelovanju u istraživanju.

Sudionici istraživanja

Istraživanje je provedeno u dva zagrebačka dječja vrtića. Sudionici istraživanja bila su djeca u dobi između 3 godina i 9 mjeseci i 5 godina i 6 mjeseci, s prosječnom dobi 4 godine i 6 mjeseci, njihove majke te odgajateljice. U istraživanju je sudjelovalo 106 djece, od čega 57 djevojčica (53,8%) i 49 dječaka (46,2%), njihovih 106 majki te 26 odgajateljica vrtićkih grupa koje pohađaju djeca sudionici istraživanja.

Instrumenti

Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja (Brajša-Žganec, 2002) (Prilog B)

Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja mjera je znanja o emocijama, aspekta emocionalne kompetencije. Svakom djetetu pojedinačno pokazuju se slike tužnog, ljutog, veselog i prestrašenog izraza lica, uz pitanje: „Kako se osjeća dječak na slici?“ (prepoznavanje emocija na temelju izraza lica). Nakon što odgovori postavlja se pitanje: „Jesi li se ikad osjećao/la kao dijete na slici? Opiši mi.“ (prvo pitanje odnosi se na prepoznavanje emocije kod svakog djeteta, a drugo na opisivanje emocije). Dijete dobiva bod za prepoznavanje i bod za opisivanje emocije, a rezultat se formira kao prosjek ukupnog zbroja bodova koje je dijete ostvarilo. Teorijski raspon bodova u Intervjuu je od 0 do 2. Veći broj bodova ukazuje na veću sposobnost prepoznavanja i razumijevanja emocija. Cronbachov α koeficijent pouzdanosti Intervjua je $\alpha=.72$ (Tablica 2). Za detaljne analize koriste se i podaci o tome koju emociju je dijete prepoznalo i/ili opisalo, a koju ne. Za tu svrhu formiraju se ljestvice *Razumijevanje tuge*, *Razumijevanje ljutnje*, *Razumijevanje veselja* i *Razumijevanje straha*, koje su formirane kao ukupan prosječni rezultat na česticama koje se odnose na svaku od navedenih emocija. Informacije o metrijskim karakteristikama navedenih subskala nalaze se u Tablici A1 u prilogu A.

Upitnik odnosa s drugima (Prilog C)

Upitnik odnosa s drugima mjera je socijalne kompetencije djece, a kreiran je za potrebe ovog istraživanja. Socijalno kompetentno ponašanje definirano je kao demonstracija prosocijalnog ponašanja – drugim riječima, mjeri *prosocijalne vještine*. Upitnik se sastoji od 16 čestica. Ispunile su ga odgajateljice, koje su na ljestvici od 1 do 5 procijenile koliko se tvrdnje povezuju s ponašanjima djeteta koja pokazuju njegovu socijalnu kompetenciju u odnosu s drugom djecom i odraslima, odnose na određeno dijete. (npr. „Ovo dijete konfliktne situacije rješava mirno.“). Ukupni rezultat formira se kao prosjek ukupnih procjena na svim česticama ljestvice. Viši rezultat ukazuje na veću socijalnu kompetenciju djeteta. Teorijski raspon bodova u upitniku je od 1 do 5. Cronbachov α koeficijent pouzdanosti Upitnika iznosi $\alpha=.91$ (Tablica 2).

Ljestvica emocionalne ekspresivnosti djeteta (Prilog D)

Iowa Ljestvica emocionalne ekspresivnosti (Iowa Scales of Emotional Expressivity; Humrichouse, 2010) originalno je zamišljena kao ljestvica samoprocjena ispitanika odrasle dobi. Uključuje ukupno 30 čestica od kojih se 6 odnose na opću emocionalnu ekspresivnost, 12 na pozitivnu emocionalnu ekspresivnost, a 12 na negativnu emocionalnu ekspresivnost. Emocije uključene u originalnoj ljestvici su: samopouzdanje, veselje, zabavljenost, strah, ljutnja, tuga i sram. U svrhu našeg istraživanja Ljestvica emocionalne ekspresivnosti prilagođena je procjenama djece predškolske dobi od strane drugih, u ovome slučaju odgajateljica. Odabrane su čestice koje se odnose na emocije veselja, tuge, ljutnje i straha, kako bismo uključivali jednake emocije kao i u drugim mjerama. Ljestvica emocionalne ekspresivnosti prilagođena za ovo istraživanje mjeri izražavanje dječjih ugodnih (veselje) i neugodnih (tuga, strah i ljutnja) emocija. Ukupni broj čestica u prilagođenoj verziji je 20 (sadrži 5 čestica za pojedinu emociju). Odgajateljice na ljestvici od 1 do 5 procjenjuju koliko se tvrdnje ljestvice odnose na dijete koje procjenjuju (primjer čestica: „Ovo dijete više kada je ljuto“). Ukupni rezultat formira se kao prosjek ukupnih procjena na svim česticama ljestvice. Kod formiranja ukupnog rezultata svih ljestvica negativno kodiramo čestice koje se odnose na izražavanje ljutnje, straha i tuge. Teorijski raspon bodova Ljestvice je od 1 do 5. Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosi $\alpha = .84$ (Tablica 2). Za detaljnije analize koriste se i subskele specifičnih emocija *Ekspresivnost veselja*, *Ekspresivnost straha*, *Ekspresivnost tuge* i *Ekspresivnost ljutnje* – u tom slučaju subskele negativnih emocija se ne rekodiraju. Rezultat djece na navedenim subskalama formiran je kao ukupni prosječni rezultat na česticama koje se odnose na određenu emociju. Metrijske karakteristike subskala specifičnih emocija navedene su u Tablici A1 u prilogu A.

Upitnik strukture roditeljskih metaemocija (Prilog E)

Originalni Upitnik strukture roditeljskih metaemocija (Brajša-Žganec, 2002) sastoji se od dvije subskele – Svjesnost vlastitih i dječjih emocija tuge i intenzivne ljutnje te Postupanje s dječjim emocijama tuge i intenzivne ljutnje. Originalnoj ljestvici su za potrebe istraživanja dodane čestice koje se odnose na svjesnost vlastitih i dječjih emocija veselja i straha, te postupanje s dječjim emocijama veselja i straha, kako bismo uključili iste emocije kao i u drugim mjerama. Na taj način nastale su subskele

prilagođenog Upitnika, *Svjesnost vlastitih i dječjih emocija* i *Postupanje s dječjim emocijama*. Broj čestica u Upitniku strukture roditeljskih metaemocija je 64, od čega 44 čestice tvore subskalu Svjesnost vlastitih i dječjih emocija (20 se odnosi na svjesnost vlastitih, a 24 na svjesnost dječjih emocija), dok 20 čestica tvori subskalu Postupanje s dječjim emocijama. Zadatak majki je na ljestvici od 4 stupnja procijeniti slaganje s predviđenim tvrdnjama (1 – uopće se ne slažem, 4 – u potpunosti se slažem), a ukupan rezultat računa se kao prosjek ukupnih procjena na svim česticama pojedine ljestvice, uz prethodno rekodiranje čestica negativnog smjera na subskali Svjesnosti vlastitih i dječjih emocija, pri čemu viši rezultat znači veću svjesnost emocija, odnosno pozitivnije misli, stavove i osjećaje prema određenoj emociji, kako vlastitoj, tako i dječjoj. Ukupan rezultat na čitavom upitniku računa se kao ukupan prosječni rezultat dobiven na svim česticama Upitnika. Teorijski raspon bodova u čitavom upitniku je od 1 do 4. Cronbachov a koeficijent pouzdanosti za ukupni rezultat upitnika je $\alpha = .82$, za subskalu Svjesnost vlastitih i dječjih emocija $\alpha = .79$, a za subskalu Postupanje s dječjim emocijama $\alpha = .80$ (Tablica 2). Za detaljnije analize koriste se i subskale specifičnih emocija *Svjesnost tuge*, *Svjesnost ljutnje*, *Svjesnost straha*, *Svjesnost veselja*, te *Postupanje s tugom*, *Postupanje s ljutnjom*, *Postupanje sa strahom* i *Postupanje s veseljem*. Rezultat djece na navedenim subskalama formiran je kao ukupni prosječni rezultat na česticama koje se odnose na određenu emociju. Metrijske karakteristike subskala specifičnih emocija navedene su u Tablici A1 u prilogu A. Iz navedene tablice vidljivo je da rezultati na subskalama *Postupanje s tugom*, *Postupanje sa strahom*, *Svjesnost tuge*, *Svjesnost veselja* te *Svjesnost straha* imaju niske pouzdanosti te rezultate analiza u kojima su korištene navedene ljestvice treba interpretirati s oprezom.

REZULTATI

Kako je ranije navedeno, u ovom istraživanju cilj je bio ispitati povezanost metaemocija majki sa socijalnom kompetencijom djece i ulogu emocionalne kompetencije djece u spomenutoj povezanosti. Također, željeli smo ispitati postoje li rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece te metaemocijama majki s obzirom na rod njihova djeteta. Podaci su obrađeni računalnim programom IBM SPSS (verzija 21).

Iz Tablice 2 možemo vidjeti da je prosječni rezultat majkina Upitniku struktura roditeljskih metaemocija viši od središnje vrijednosti ljestvice (središnja vrijednost ljestvice=2.5), pri čemu je prosječan rezultat na subskali Svjesnost niži od prosječnog rezultata na subskali Postupanje. Na subskali Svjesnost najviši prosječni rezultat majke su ostvarile za emociju veselja ($M=3.6$; $SD=0.28$), a najniži za emociju ljutnje ($M=2.9$; $SD=0.50$), dok su za emociju straha ($M=3.1$; $SD=0.30$) i tuge ($M=3.0$; $SD=0.31$) ostvarile rezultate podjednake vrijednosti između rezultata veselja i ljutnje. Na subskali Postupanje najviši je rezultat majki ostvaren za emociju tuge ($M=3.7$; $SD=0.31$), za kojom slijedi strah ($M=3.6$; $SD=0.34$) te nakon njega ljutnja ($M=3.4$; $SD=0.47$), nakon koje slijedi najniži prosječni rezultat ljestvice Postupanje, koji se odnosi na rezultat za emociju veselja ($M=3.3$; $SD=0.54$). Nadalje, prosječni rezultat djece na Intervjuu prepoznavanja i razumijevanja emocija viši je od središnje vrijednosti ljestvice (središnja vrijednost ljestvice=1). Najviši rezultat djeca su postigla na subskali Razumijevanje veselja ($M=1.7$; $SD=0.59$), za kojom slijedi Razumijevanje ljutnje ($M=1.5$; $SD=0.78$), pa Razumijevanje tuge ($M=1.3$; $SD=0.85$), dok je najniži prosječni rezultat djece na ljestvici Razumijevanja straha ($M=0.9$; $SD=0.93$). Prosječni rezultati procjena djece od strane odgajateljica na Ljestvici emocionalne ekspresivnosti također je viši od središnje vrijednosti ljestvice (središnja vrijednost ljestvice=3), pri čemu je najviši rezultat postignut na ljestvici Ekspresivnost veselja ($M=4.4$; $SD=0.62$), nakon kojeg slijedi Ekspresivnost tuge ($M=4.1$; $SD=0.78$), pa Ekspresivnost ljutnje ($M=3.6$; $SD=0.92$) te na kraju Ekspresivnost straha ($M=2.9$; $SD=0.97$). Prosječni rezultati procjena djece od strane odgajateljica na Upitniku odnosa s drugima također je viši od središnje vrijednosti ljestvice (središnja vrijednost ljestvice=3).

Testiranje normaliteta distribucija pomoću Kolmogorov-Smirnovljevog testa pokazalo je da se distribucije rezultata na Intervjuu prepoznavanja i razumijevanja

emocija i Upitniku odnosa s drugima značajno razlikuju od normalne distribucije. Vizualnim pregledom distribucije rezultata na navedenim varijablama utvrđeno je da su one negativno asimetrične. Dodatno, provjerili smo vrijednosti koeficijenta asimetrije i koeficijenta raspršenja distribucije. Utvrđeno je da su obje ljestvice koje nisu normalno distribuirane negativno asimetrične (Upitnik odnosa s drugima: $\tau = -0.71$, $\kappa = 0.58$; Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja: $\tau = -0.50$; $\kappa = -0.05$), a radi se o asimetriji srednje veličine. Prema tome, s obzirom na isti smjer asimetrije te prihvatljivu veličinu koeficijenta asimetrije, odlučili smo da ćemo koristiti parametrijske analize za provjeru hipoteza našeg istraživanja. U Tablici 2 nalaze se deskriptivni podaci za osnovne ljestvice, a u Tablici A1 u prilogu A nalaze se deskriptivni podaci, pouzdanosti te rezultati testiranja normaliteta za rezultate na mjerama majčinih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece za specifične subskale emocija korištene u istraživanju.

Tablica 2

Deskriptivna statistika, pouzdanost i rezultati testiranja normaliteta distribucija za rezultate na mjerama majčinih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece ($N=106$).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t.r.</i>	α	<i>K-S</i>
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija ^a	3.3	0.21	1-4	.82	0.7
Svjesnost	3.2	0.25	1-4	.79	.88
Postupanje	3.5	0.29	1-4	.80	1.22
Intervju prepoznavanja i razumijevanja emocija ^b	1.4	0.52	0-2	.72	1.75*
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti ^c	3.4	0.34	1-5	.84	1.01
Upitnik odnosa s drugima ^c	4.1	0.56	1-5	.91	1.37*

*Legenda: t.r.- teorijski raspon; α = Cronbachova; K-S=Kolmogorov-Smirnovljeva test; * = $p < .05$; ^a=izvor podataka: majka; ^b= izvor podataka: dijete; ^c= izvor podataka: odgajateljica*

Prvi je problem istraživanja bio ispitati emocionalnu i socijalnu kompetenciju djece predškolske dobi i metaemocije njihovih majki te njihove međusobne povezanosti. Uz to smo željeli ispitati i ulogu emocionalne kompetencije u povezanosti između majčinih metaemocija i socijalne kompetencije djece. U Tablici 3 vidimo da rezultati djece na mjerama emocionalne kompetencije, Intervjuu emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja i Ljestvici emocionalne ekspresivnosti, nisu statistički značajno povezani. S druge strane, subskale Upitnika strukture roditeljskih metaemocija

Svjesnost vlastitih i dječjih emocija i Postupanje s dječjim emocijama međusobno su značajno nisko pozitivno povezane.

Nadalje, ukupni rezultat u Intervjuu emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja nije statistički značajno povezan s ukupnim rezultatom u Upitniku odnosa s drugima, dok je ukupni rezultat na Ljestvici emocionalne ekspresivnosti statistički značajno povezan s ukupnim rezultatom u Upitniku odnosa s drugima. Drugim riječima, djeca koju su odgajateljice procijenile više na emocionalnoj ekspresivnosti kao kompetenciji, također su od strane odgajateljica procijenjena više i u mjeri socijalne kompetencije. Ukupni rezultat majki na Upitniku strukture roditeljskih metaemocija nije statistički značajno povezan s mjerama dječje emocionalne i socijalne kompetencije njihove djece. Nadalje, rezultati majki na subskali Upitnika strukture roditeljskih metaemocija Svjesnost vlastitih i dječjih emocija, kao niti na subskali Postupanje s dječjim emocijama, nisu statistički značajno povezani niti s mjerama emocionalne kompetencije, niti s mjerom socijalne kompetencije (Tablica 3). Prema tome, nije utvrđena povezanost metaemocija majki sam emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece.

Tablica 3
Korelacije između rezultata na mjerama majčinih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece (N=106)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Metaemocije: Svjesnost ^a	-					
2. Metaemocije: Postupanje ^a	.20*	-				
3. Metaemocije ukupno ^a	.74**	.81**	-			
4. Razumijevanje emocija ^b	-.06	-.15	-.14	-		
5. Emocionalna ekspresivnost ^c	.07	.04	.07	.07	-	
6. Odnos s drugima ^c	.04	-.01	.02	-.10	.33**	-

*Legenda: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; ^a = izvor podataka: majka; ^b = izvor podataka: dijete; ^c = izvor podataka: odgajateljica*

Kako bismo dobili detaljniji uvid o povezanostima među mjerama roditeljskih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece, formirani su rezultati na subskalama za Upitnik strukture roditeljskih metaemocija, Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja te Ljestvicu emocionalne ekspresivnosti, u svrhu

provjere odnosa između naših mjera na razini specifičnih emocija, odnosno, *tuge, straha, veselja i ljutnje*. U Tablici A3 u Prilogu A nalaze se rezultati povezanosti između subskala mjera majčinih emocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece. Ukoliko promotrimo korelacije između subskala koje se odnose na pojedine emocije (veselje, strah, tuga, ljutnja) dobivamo i dodatne uvide o povezanostima među tim varijablama. Prvo ćemo se osvrnuti na povezanosti između mjera majčinih metaemocija i emocionalne kompetencije djece. Subskala *Postupanje s ljutnjom* Upitnika strukture roditeljskih metaemocija negativno je povezana sa subskalom *Razumijevanje straha* Intervjua prepoznavanja i razumijevanja emocija ($r(104)=-.27; p<.01$). Sa subskalom *Razumijevanje straha* povezan je i ukupan rezultat majki na subskali *Postupanje* Upitnika struktura roditeljskih metaemocija ($r(104)=-.20; p<.05$).

Pretpostavili smo i pozitivnu povezanost mjera emocionalne kompetencije, emocionalnog razumijevanja (mjenog *Intervjuom emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja*) i emocionalne ekspresivnosti (mjerene *Ljestvicom emocionalne ekspresivnosti*) međusobno. Iako nisu utvrđene statistički značajne povezanosti ukupnih rezultata na navedenim mjerama emocionalne kompetencije (Tablica 2), željeli smo provjeriti postoje li povezanosti među subskalama koje se odnose na pojedine emocije (tuga, ljutnja, strah, veselje) Ljestvice emocionalne ekspresivnosti i Intervjua prepoznavanja i razumijevanja emocija. Dobiveni rezultati pokazuju značajnu nisku negativnu povezanost *Emocionalne ekspresivnosti straha* sa subskalama *Razumijevanje ljutnje* ($r(104)=-.22, p<.05$) i *Razumijevanje veselja* ($r(104)=-.20, p<.05$) Intervjua prepoznavanja i razumijevanja emocija.

Provjerili smo i povezanosti između subskala specifičnih emocija (veselje, ljutnja, tuga, strah) mjera emocionalne kompetencije i socijalne kompetencije. Ukupni rezultati Upitnika odnosa s drugima značajno su pozitivno povezani s rezultatima na subskali *Ekspresivnost veselja* Ljestvice emocionalne ekspresivnosti ($r(104)=.36, p<.01$) te s rezultatima na subskali *Emocionalne ekspresivnosti tuge* Ljestvice emocionalne ekspresivnosti ($r(104)=.20; p<.05$).

Posljednja hipoteza povezana s prvim problemom istraživanja bila je povezana s ispitivanjem uloge emocionalne kompetencije u povezanosti metaemocija majki sa socijalnom kompetencijom djeteta (Slika 1). Podsjetimo, utvrđena je pozitivna povezanost između mjere emocionalne ekspresivnosti djece i socijalne kompetencije.

Međutim mjera majčinih metaemocija nije povezana niti s mjerom emocionalne ekspresivnosti, niti mjerom emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja, kao ni s mjerom socijalne kompetencije. Nadalje, mjera dječjeg emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja nije značajno povezana s mjerom socijalne kompetencije. S obzirom na to da navedene povezanosti nismo ustanovili na bivarijatnoj razini, smatramo da naši rezultati ne zadovoljavaju uvjete za provođenje analize regresijskog tipa s ciljem provjere medijacijske hipoteze.

Tablica 4

Aritmetičke sredine, standardne devijacije i rezultati testiranja rodni razlika na ljestvicama za koje se pretpostavljaju razlike u 2. problemu istraživanja (N=106)

Ljestvice	Rod	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>d</i>
	m	3.5	0.31		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: Postupanje s dječjim emocijama	ž	3.5	0.28	-0.90	0.17
	svi	3.5	0.25		
	m	3.2	0.25		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: Svjesnost vlastitih i dječjih emocija	ž	3.2	0.26	-0.89	0.08
	svi	3.2	0.29		
	m	3.3	0.24		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija ukupno ^a	ž	3.4	0.18	-0.81	0.19
	svi	3.3	0.21		
	m	1.4	0.58		
Intervju prepoznavanja i razumijevanja emocija ^b	ž	1.4	0.47	-0.02	0
	svi	1.4	0.52		
	m	3.5	0.34		
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti ^c	ž	3.4	0.33	2.12*	0.42
	svi	3.4	0.34		
	m	4.1	0.55		
Upitnik odnosa s drugima ^c	ž	4.1	0.56	-0.66	0.13
	svi	4.1	0.56		

*Legenda: t=vrijednost t-testa; * = $p < .05$; ^a=izvor podataka: majka; ^b= izvor podataka: dijete; ^c= izvor podataka: odgajateljica; *t* = *t*-test; *d* = Cohenov *d* test veličine efekta*

Drugi problem istraživanja bio je ispitati rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece te metaemocijama majki s obzirom na rod njihovog djeteta. U Tablici 4 prikazani su rezultati testiranja rodnih razlika na ukupnim rezultatima Upitnika strukture roditeljskih metaemocija, te na subskalama Postupanje s dječjim emocijama i Svjesnost vlastitih i dječjih emocija Intervjua prepoznavanja i razumijevanja emocija, Ljestvice emocionalne ekspresivnosti i Upitnika odnosa s drugima. Pronađena je značajna rodna razlika srednje veličine efekta na ukupnim rezultatima Ljestvice emocionalne ekspresivnosti djece ($t(104)=2.12$; $d=0,47$; $p<.05$), pri čemu su dječaci procijenjeni kompetentnijima u ekspresiji emocija. Nisu utvrđene značajne razlike ukupnih rezultata majki dječaka i djevojčica u Upitniku struktura roditeljskih metaemocija, kao niti značajne rodne razlike na ukupnim rezultatima djece u Intervjuu emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja i Upitniku odnosa s drugima.

Osim rodnih razlika na ukupnim rezultatima upitnika, željeli smo provjeriti i rodne razlike za specifične emocije Upitnika struktura roditeljskih metaemocija i Ljestvice emocionalne ekspresivnosti). Rezultati testiranja rodnih razlika na subskalama navedenih upitnika pokazali su da ne postoje statistički značajne rodne razlike s obzirom na specifične emocije (Tablica A2, prilog A). Jedina rodna razlika blizu značajnosti bila je na subskali *Ekspresivnost tuge*, pri čemu su djevojčice postigle više rezultate od dječaka ($t=-1.85$; $p<.1$).

Naposljetku, eksplorativno ćemo provjeriti postoje li rodne razlike u povezanostima između majčinih metaemocija, emocionalne kompetencije djece i socijalne kompetencije djece. Prvo ćemo se osvrnuti na ukupne rezultate mjera, a zatim i na subskale specifičnih emocija (ljutnja, tuga, veselje, strah) pojedinih mjera. Kao što je vidljivo u Tablici 5, ukupni rezultat majki na mjeri majčinih metaemocija kod djece nijednog roda nije značajno povezana s mjerama emocionalne kompetencije djece, ni s mjerom socijalne kompetencije djece. Isto tako, rezultati majki na subskali Svjesnost vlastitih i dječjih emocija mjere roditeljskih metaemocija nisu značajno povezani s rezultatima djece na mjerama dječje emocionalne i socijalne kompetencije ni za dječake, niti za djevojčice. Rezultati majki djevojčica na subskali Postupanje s dječjim emocijama mjere roditeljskih metaemocija nije značajno povezana ni s mjerama dječje socijalne, niti emocionalne kompetencije, dok je kod majki dječaka rezultat na subskali Postupanje s dječjim emocijama mjere roditeljskih metaemocija značajno negativno

povezan s rezultatom dječaka na mjeri dječjeg emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja. Osim navedene, nisu utvrđene značajne povezanosti rezultata majki dječaka na subskali Postupanje s dječjim emocijama s rezultatima dječaka na ostalim mjerama.

Nadalje, ni kod dječaka ni kod djevojčica nisu povezane mjere emocionalne kompetencije djece međusobno. Mjera dječjeg emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja nije povezana s mjerom socijalne kompetencije djece, dok je i kod dječaka i djevojčica statistički značajna povezanost pronađena između mjere dječje emocionalne ekspresivnosti i mjere dječje socijalne kompetencije. Između povezanosti navedenih mjera ne postoje značajne razlike ($r_z(55)=.38$; $r_m(47)=.31$; $z=-0.04$; $p>.05$).

Tablica 5
Korelacije između rezultata na mjerama majčinih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije dječaka (n=49) i djevojčica (n=57)

	1	2	3	4	5	6
1 Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: svjesnost ^a	-	.50*	.84**	.03	.11	.06
2 Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: postupanje ^a	-.09	-	.89**	-.41**	.01	.07
3 Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: ukupno ^a	.65**	.70**	-	-.24	.07	.04
4 Intervju prepoznavanja i razumijevanja emocija ^b	-.16	.16	.01	-	.15	.01
5 Ljestvica emocionalne ekspresivnosti ^c	.05	.1	.11	-.02	-	.31*
6 Upitnik odnosa s drugima ^c	.01	-.04	-.02	-.22	.38**	-

*Legenda: * = $p < .05$; ** = $p < .01$; ^a = izvor podataka: majka; ^b = izvor podataka: dijete; ^c = izvor podataka: odgajateljica; iznad dijagonale = koeficijenti korelacije za muške ispitanike; ispod dijagonale = koeficijenti korelacije za ženske ispitanike*

RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost metaemocija majki s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece predškolske dobi. Željeli smo utvrditi jesu li majčine metaemocije izravno povezane sa socijalnom kompetencijom djece i/ili je veza između tih dviju varijabli posredovana dječjom emocionalnom kompetencijom. Uz to, željeli smo provjeriti postoje li razlike u metaemocijama majki s obzirom na rod njihova djeteta, postoje li rodne razlike u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, te koja je uloga roda u povezanosti majčinih metaemocija s emocionalnom i socijalnom kompetencijom njihove djece.

Prvi problem istraživanja bio je ispitati emocionalnu i socijalnu kompetenciju djece predškolske dobi i metaemocije njihovih majki te njihove međusobne povezanosti. Nadalje, željeli smo ispitati i ulogu emocionalne kompetencije u povezanosti između majčinih metaemocija i socijalne kompetencije djece.

Prvo ćemo se osvrnuti na deskriptivne podatke specifičnih emocija. Emocija za koju su majke imale najvišu prosječnu vrijednost svjesnosti je veselje, dok se najmanja svjesnost pokazala za ljutnju. Svjesnost straha i tuge smjestila se između navedenih vrijednosti, te su njihove vrijednosti bile podjednake. Kod postupanja s određenim emocijama redosljed se promijenio, pa su najvišu prosječnu vrijednost majke postigle za emociju tuge, zatim straha, pa ljutnje i na kraju veselja. Iz navedenih rezultata čini se da je veselje emocija za koju majke imaju prosječno najpozitivnije misli i osjećaje, dok je ljutnja najmanje prihvatljiva. Što se tiče postupanja, moguće je da majke ne vide potrebu usmjeravanja pozitivnih emocija djeteta, pa se veselje našlo posljednje, dok je postupanje s ljutnjom drugi najmanji rezultat – što je vjerojatno odraz najnegativnijih stavova i razmišljanja o toj emociji. Postupanje s tugom i Postupanje sa strahom kod majki je u najvišim vrijednostima – moguće je da majke tugu i strah kod djece doživljavaju kao emocije oko kojih djeca trebaju podršku, dok ljutnju doživljavaju odbijajuće. Nadalje, djeca su najbolje prepoznavala veselje, nakon kojeg je slijedila ljutnja, pa tuga, te na kraju strah. Uz to, odgajateljice su procijenile da djeca prosječno najviše izražavaju veselje, nakon kojeg slijedi tuga, pa ljutnja te na kraju strah.

Pretpostavili smo da će dva aspekta emocionalne kompetencije obuhvaćena ovim istraživanjem, emocionalno prepoznavanje i razumijevanje i emocionalna ekspresivnost, biti značajno pozitivno povezani te da će oba navedena aspekta

emocionalne kompetencije biti značajno pozitivno povezana sa socijalnom kompetencijom. Rezultati istraživanja pokazali su da ne postoji značajna povezanost između emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja i emocionalne ekspresivnosti djece. Nadalje, dječje emocionalno prepoznavanje i razumijevanje nije bilo povezano sa socijalnom kompetencijom djece. Navedeni rezultati nisu u skladu s očekivanjima jer istraživanja pokazuju da su djeca koja imaju bolje razumijevanje emocija bolje socijalno prilagođena, imaju manje emocionalnih i bihevioralnih problema, a emocionalno razumijevanje predviđa i socio-emocionalno funkcioniranje u budućnosti (Bennet i sur., 2005). S druge strane, emocionalna ekspresivnost djece, u skladu s očekivanjima, pozitivno je povezana sa dječjom socijalnom kompetencijom, pri čemu je njihova povezanost srednje visoka. Interpretaciji navedenog rezultata treba pristupiti s oprezom, budući da su dvije povezane mjere ispunjavale odgajateljice – prema tome, isti je procjenjivač procjenjivao pojedino dijete, radi čega se povećava vjerojatnost povezanosti mjera koja ne mora proizlaziti iz stvarne povezanosti koncepata (u ovom slučaju to može biti način odgovaranja pojedine odgajateljice, subjektivnost, iluzorne korelacije i razni drugi heuristici...). Općenito, emocionalna ekspresivnost kod djece facilitira razvoj socijalnih odnosa, pa je učenje socijalno prikladnih načina za izražavanje različitih emocija smatrano centralnom komponentom razvoja emocionalne kompetencije (Halberstadt, Denham, i Dunsmore, 2001). Djeca koja izražavaju relativno više pozitivnih nego negativnih emocija od odgajateljica su ocijenjena više na dimenzijama poput asertivnosti i prijateljstva, niže na dimenzijama kao što su agresivnost i tugaljivost, a pokazalo se da reagiraju prosocijalnije na izražavanje osjećaja njihovih vršnjaka te se više sviđaju vršnjacima (Bower, 1985; Denham, 1986; Denham i sur., 1990; Denham, Renwick, i Holt, 1991; Eisenberg, Fabes, Murphy i sur., 1996; Sroufe i sur., 1984; Strayer, 1980; prema Denham i sur., 2003).

Druga je hipoteza bila da će majčine metaemocije biti povezane s aspektima dječje emocionalne kompetencije - emocionalnim prepoznavanjem i razumijevanjem i emocionalnom ekspresivnošću te s dječjom socijalnom kompetencijom, a treća hipoteza odnosila se na medijatorski utjecaj emocionalne kompetencije u povezanosti između mjere majčinih metaemocija i socijalne kompetencije djece. U našem istraživanju nisu utvrđene povezanosti između majčinih metaemocija s emocionalnom i socijalnom kompetencijom djece, ni za majčinu svjesnost vlastitih i dječjih emocija, niti za

postupanje s dječjim emocijama, te druga hipoteza nije potvrđena, a nisu zadovoljeni ni uvjeti za provjeru navedene medijatorske hipoteze. Radi osjetljivosti teme roditeljstva i neanonimnosti, moguće je da su majke odgovarale socijalno poželjno pa stvarne razlike među njima nisu zabilježene u korištenoj mjeri roditeljskih metaemocija. Međutim, u ranijim istraživanjima pokazalo se da su djeca čiji roditelji imaju pozitivni pristup emocijama i usmjeravaju i podučavaju djecu u vezi emocija socijalno prilagođenija, imaju bolju socijalnu kompetenciju i bolje odnose s vršnjacima od djece čiji roditelji ne uvažavaju emocije svoje djece (Gottman i sur., 1996). Nadalje, pokazalo se da djeca čiji roditelji pokazuju višu svjesnost o emocijama (pri čemu viša svjesnost označava pozitivnije misli, stavove i osjećaje povezane s emocijama), kao i usmjeravajuće postupanje s emocijama, bolje razumiju emocije, bolje ih reguliraju i imaju veću sposobnost kompetentnog izražavanja emocija (Katz i sur., 2012), a prema Cunningham, Kliewer i Garner (2009) emocionalna kompetencija ima posredničku ulogu u povezanosti metaemocija i socijalne kompetencije.

Kako bismo dobili detaljniji uvid o povezanostima majčinih metaemocija, te emocionalne i socijalne kompetencije djece, ispitali smo i povezanosti na razini specifičnih emocija (tuga, veselje, ljutnja i strah). Na razini specifičnih emocija utvrđene su određene povezanosti. Prvo ćemo se osvrnuti na povezanosti između mjera majčinih metaemocija i emocionalne kompetencije djece. Majčino postupanje s ljutnjom, kao i postupanje s emocijama općenito, negativno je povezano sa dječjim razumijevanjem straha. Vrijednosti navedenih povezanosti su niske. Ovakvi su rezultati u suprotnosti s onime što bismo očekivali, budući da viši rezultat postupanja s dječjim emocijama znači da majke u situacijama kada dijete reagira ekspresijom određene emocije na navedenu ekspresiju reagiraju podržavajuće, uvažavajući emociju koju dijete osjeća i usmjeravajući dijete na prikladno izražavanje emocija. Kako je ranije navedeno, u ranijim istraživanjima majčine metaemocije su bile pozitivno, a ne negativno povezane s emocionalnom kompetencijom. Moguće objašnjenje je da majke koje postupaju usmjeravajuće, imaju više standarde za vlastito ponašanje povezano s emocijama svog djeteta od majki koje ne usmjeravaju svoju djecu te same sebe procjenjuju niže na subskalama Upitnika struktura roditeljskih metaemocija od majki koje ne usmjeravaju djecu.

Pretpostavili smo i pozitivnu povezanost aspekata dječje emocionalne kompetencije, odnosno prepoznavanja i razumijevanja emocija i emocionalne ekspresivnosti. Iako nisu utvrđene statistički značajne povezanosti ukupnih rezultata na dvije različite mjere emocionalne kompetencije, željeli smo provjeriti postoje li povezanosti između aspekata dječje emocionalne kompetencije na razini specifičnih emocija. Dobiveni rezultati pokazuju negativnu povezanost emocionalne ekspresivnosti straha sa razumijevanje ljutnje i razumijevanje veselja. Moguće je da djeca koja bolje razumiju emocionalnu ekspresiju ljutnje i veselja rjeđe ili manjim intenzitetom doživljavaju strah radi boljeg razumijevanja socijalnih situacija u kojima se nalaze. Razumijevanje veselja i ljutnje moglo bi biti osobito važno za uspješno manevriranje u socijalnim interakcijama, jer dijete može prepoznati koja su njihova ponašanja dobrodošla, što se manifestira kroz veselje, a koja kod njihovih vršnjaka izazivaju otpor, koji se manifestira kroz ljutnju, te je moguće da manje doživljava strah u socijalnim interakcijama s vršnjacima. Provođenje vremena s vršnjacima koji su emocionalno i socijalno kompetentni, bilo promatrajući ih ili razgovarajući s njima, važno je za daljnji razvoj socijalnih vještina i znanja (Paradise i Rogoff, 2009; Semrud-Clikeman, 2007; prema Veiga i sur., 2017). Prema tome, dijete koje se osjeća sigurno u društvu vršnjaka i prepoznaje socijalne znakove uspješno nastavlja razvoj svojih emocionalnih i socijalnih vještina.

Što se tiče povezanosti emocionalne i socijalne kompetencije, utvrđena je pozitivna povezanost rezultata ekspresije emocija veselja i tuge sa socijalnom kompetencijom. Povezanost pozitivne emocionalne ekspresivnosti sa socijalnom kompetencijom je u skladu s našim očekivanjima (budući da je kompetentnost u emocionalnoj ekspresivnosti definirana kao viša pozitivna i niža negativna ekspresivnost), budući da se u prethodnim istraživanjima pokazalo da je pozitivna emocionalnost pozitivno povezana s različitim aspektima socijalne kompetencije – djeca koja pretežno izražavaju pozitivne emocije popularnija su i više se sviđaju vršnjacima, a odgajateljice ih vide kao suradljive i prijateljski nastrojene (Denham i sur., 2003). Nadalje, izražavanje pozitivnih emocija je važno za započinjanje i održavanje socijalnih razmjena te igra ulogu u nastajanju prijateljstava (Mitchel-Copeland, Strandberg, Auerbach i Blair, 1997). Navedeni nalaz je vrlo bitan, osobito ako uzmemo u obzir da je povezanost između pozitivne emocionalne ekspresivnosti i

kvalitetnih socijalnih odnosa cirkularan – djeca koja kompetentno izražavaju emocije imaju veći broj pozitivnih socijalnih iskustava, što je nadalje povezano s većom pozitivnom emocionalnošću, što opet dovodi do pozitivnih socijalnih iskustava (Halberstadt, Denham i Dunsmore, 2001). S druge strane, interesantan je nalaz da je ekspresivnost tuge također pozitivno povezana sa socijalnom kompetencijom. Istraživanja pokazuju da negativna emocionalnost može utjecati na sposobnost djece da nauče prepoznavati i razumjeti emocije drugih, jer se djeca koja često doživljavaju negativne emocije više fokusiraju na vlastito iskustvo, a manje na iskustvo drugih (Eisenberg, Cumberland i Spinrad, 1998). Iako nije štetna za odnose s vršnjacima kao ljutnja i agresija, tuga zbunjuje drugu djecu te može dovesti do izolacije od strane vršnjačke skupine – često izražavanje bilo koje negativne emocije otežava uspostavljanje učinkovite interakcije tijekom cijelog života, dok pozitivne emocije potiču interakciju (Marcus, 1987). Međutim, s obzirom da naša mjera emocionalne ekspresivnosti ne zahvaća razlog zbog kojeg dijete izražava tugu, moguće je da smo zahvatili i koncept empatičke tuge, odnosno tuge zbog toga što se drugi osjećaju loše, koja je pozitivno povezana s brigom za druge i prosocijalnim ponašanjem (Eisenberg i sur., 1989).

Drugi problem istraživanja bio je utvrditi postoje li rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece predškolske dobi, razlike u metaemocijama majki ovisno o rodu djeteta, te rodne razlike u povezanostima između navedenih varijabli. Pretpostavili smo da postoje rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece, pri čemu smo očekivali da će djevojčice imati viši ukupni rezultat na mjeri emocionalne ekspresivnosti te viši ukupni rezultat na mjeri socijalne kompetencije. Uz to, pretpostavili smo da će djevojčice ostvariti više rezultate na ekspresivnosti emocija veselja, tuge i straha, dok će dječaci imati viši rezultat na subskali koja se odnosi na emociju ljutnje. Hipoteza nije potvrđena. Nisu utvrđene rodne razlike u socijalnoj kompetenciji, nos obzirom na to da su nalazi iz ranijih istraživanja nekonzistentni, osobito za djecu predškolske dobi (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007), ovaj nalaz nije u potpunosti neočekivan. Utvrđena je rodna razlika u ukupnoj emocionalnoj ekspresivnosti. Međutim, dobiveni rezultat istraživanju suprotan je našim očekivanjima – pokazalo se da odgojiteljice procjenjuju dječake kompetentnijima u emocionalnoj ekspresivnosti nego djevojčice. Ovo je vrlo interesantan nalaz. Radi se o predškolskoj

dobi, u kojoj rodne razlike još uvijek nisu toliko izražene, pa ne bi bilo neočekivano dobiti rezultat u kojem nema povezanosti. Ovaj rezultat je, međutim, upravo suprotan od očekivanog. Moguće je da su dječaci generalno manje emocionalno ekspresivni, pa ih odgajateljice procjenjuju niže na ljestvicama negativnih emocija (tuga, ljutnja i strah), te da kumulacijom navedenih razlika dolazi do ovakvog nalaza. U skladu s navedenom pretpostavkom, prema Brody i Hall (2008), od djevojčica se očekuje da izražavaju više razine većine emocija od dječaka, osobito sreće i internaliziranih negativnih emocija (strah, tuga, krivnja). Iako na ljestvicama specifičnih emocija nisu utvrđene značajne rodne razlike, kada govorimo o gore navedenoj rodnoj razlici, treba spomenuti da na subskali *Ekspresivnost tuge* Ljestvice emocionalne ekspresivnosti djevojčice postižu više rezultate od dječaka te da su rodne razlike blizu značajnosti, tako da je moguće da su upravo zbog veće ekspresivnosti tuge djevojčice ostvarile niži rezultat na emocionalnoj ekspresivnosti kao kompetenciji od dječaka.

Pod drugim problemom istraživanja, također smo očekivali da će majke djevojčica ostvariti ukupno više rezultate na mjeri roditeljskih metaemocija, te više rezultate za postupanje s dječjim emocijama i svjesnost o vlastitim i dječjim emocijama, te da će više rezultate imati na onima koje se odnose na emocije veselja, straha i tuge, dok smo pretpostavili da će majke dječaka više rezultate na subskalama koje se odnose na emociju ljutnje. Navedena hipoteza nije potvrđena – nisu utvrđene razlike između majki dječaka i djevojčica u metaemocijama. Iako neka istraživanja pokazuju da postoje razlike u majčinoj socijalizaciji emocija kod dječaka i djevojčica (Root i Rubin, 2010), neka istraživanja pokazuju da se metode majčine socijalizacije ne razlikuju prema rodu, nego da metode imaju drugačiji utjecaj na dječake i djevojčice (Brody, 2000), što može objasniti naše rezultate.

Kako bismo provjerili postoje li razlike u povezanostima dobivenim na cijelom uzorku, ispitali smo i povezanosti na mjerama majčinih metaemocija, dječje emocionalne i socijalne kompetencije posebno za dječake i djevojčice. Kod ukupnih rezultata kod oba roda statistički značajna povezanost pronađena je između emocionalne ekspresivnosti i socijalne kompetencije. Između spomenutih povezanosti nisu utvrđene značajne razlike – i kod djevojčica i kod dječaka pokazuje se podjednaka visina povezanosti između emocionalne ekspresivnosti i socijalne kompetencije. Nadalje, pronađena je povezanost majčinog postupanja s dječjim emocijama i emocionalnog

prepoznavanja i razumijevanja kod dječaka. Navedeni je rezultat suprotan očekivanjima, budući da pretpostavljamo pozitivnu povezanost majčinih metaemocija s emocionalnim razumijevanjem djece. Navedeni rezultat možemo objasniti već spomenutim argumentom da majke koje postupaju usmjeravajuće imaju više standarde za vlastito ponašanje povezano s emocijama svog djeteta od majki koje ne usmjeravaju svoju djecu te same sebe procjenjuju niže na subskalama Upitnika struktura roditeljskih metaemocija od majki koje ne usmjeravaju djecu. Međutim, navedeno objašnjenje ne odgovara nam na pitanje zašto se kod majki dječaka navedena povezanost pojavljuje, a kod majki djevojčica ne. Moguće je i da majke dječaka koji manje razumiju emocije ulažu više truda u socijalizaciju emocija svojih sinova, demonstrirajući usmjeravajuće ponašanje. Iako se rodne razlike u razumijevanju emocija najčešće ne nalaze u predškolskoj dobi, moguće je da majke od svojih sinova očekuju manju razinu socijalne kompetencije radi rodni stereotipa pa više pažnje posvećuju emocionalnom usmjeravanju svojih sinova od majki djevojčica.

Nedostaci istraživanja i preporuke za buduća istraživanja

Kako bismo bolje razumjeli dobivene rezultate, trebamo se osvrnuti na neke potencijalne nedostatke istraživanja.

Za početak, postoji mogućnost da su majke koje su odbile sudjelovati u istraživanju po nečemu drugačije od majki koje su sudjelovale, osobito zato što je tema roditeljstva osjetljiva za majke, primjerice, moguće je da majke koje su odbile sudjelovati emocije smatraju nevažnim elementom odgoja, imaju roditeljski stil kojeg ne karakterizira toplina i sl. Navedeni primjeri mogli bi imati utjecaj na rezultate našeg istraživanja. Kada govorimo o nedostacima istraživanja povezanim s uzorkom, ne smijemo zanemariti da su u istraživanju sudjelovale samo majke. U budućim istraživanjima svakako bi trebalo uključiti i očeve i provjeriti ulogu njihovih metaemocija u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji djece.

Nadalje, s obzirom da su majke ispitane upitničkom mjerom samoprocjene, treba uzeti u obzir da su prilikom odgovaranja na pitanja majke odgovarale socijalno poželjno ili čak neiskreno. Moguće je da majke prilikom odgovaranja nisu bile u potpunosti iskrene, jer se radi o temi koja može utjecati na njihovu sliku o sebi kao dobrog roditelja. Također, s obzirom da upitnici nisu bili anonimni, majke su možda češće

odabirale strategiju socijalno poželjnog odgovaranja ili odgovarale neiskreno nego što bi to činile da su upitnici bili anonimni.

Naravno, nisu majke jedine podložne pristranostima prilikom odgovaranja na mjere procjene i samoprocjene. Odgajateljice, iako pretpostavljamo da su objektivnije od majki, također mogu imati djecu koja su im draža i koja su im manje draga, razlikovati se po načinu odgovaranja, odgovarati u skladu s pretpostavljenim očekivanjima istraživača i sl. U budućim bi istraživanjima bilo dobro da djeca budu procijenjena putem metode opažanja od strane objektivnih opažača.

Uz to, predmet našeg istraživanja nisu bile određene karakteristike majke (poput obrazovanja, inteligencije, mentalnog zdravlja...), kao ni karakteristike djeteta (poput temperamenta, inteligencije, lokusa kontrole...) za koje se također pokazalo da su povezane s dječjom socijalnom i emocionalnom kompetencijom. Međutim, u budućim istraživanjima trebalo bi se provjeriti je li neka od navedenih varijabli ono što posreduje između povezanosti između naših odabranih varijabli.

Kod ispitivanja razumijevanja emocija kod djece treba uzeti u obzir i činjenicu da neka djeca možda znaju odgovor, ali zbog neuobičajene situacije u kojoj se nalaze prilikom ispitivanja, iz drugog razloga ne mogu ili ne žele odgovoriti na pitanje. Moguće je da su razlike među djecom u znanju emocija povezane s varijablama koje nisu isključivo znanje o emocijama (npr. temperament ili karakteristike djeteta poput sramežljivosti, povučenosti ili zatvorenosti, strah od nepoznatih, nelagoda prilikom odgovaranja na pitanja...). Također, s obzirom da su djeca trebala prepoznavati emocije sa slika, nije isključeno da djeca koja mogu prepoznati emociju kada ju izražava neko u njihovoj okolini u situaciji u kojoj im se pokazuje fotografija emocionalne ekspresije ostaju zbunjena. U stvarnoj životnoj situaciji emociju ipak ne karakteriziraju isključivo izrazi lica, nego i geste, promjene u glasu i sl. Nadalje, djeca u dobi od 3.5 godina do 5 godina sposobna su prepoznati većinu emocija, pri čemu u najvećoj mjeri prepoznaju sreću, a u najmanjoj mjeri strah (Boyatzis, Chazan i Ting, 1993), što se pokazalo i u našem istraživanju. Prema tome, razlike u prepoznavanju i razumijevanju emocija djece u toj dobi su male, jer većina djece prepoznaje osnovne emocije. Moguće je i da djeca tijekom boravka u vrtiću imaju edukaciju povezanu s emocijama usmjerenu na razvoj emocionalne i socijalne kompetencije, koja može još više smanjiti razlike među djecom nastale zbog različite majčine socijalizacije emocija.

ZAKLJUČAK

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati povezanost majčinih metaemocija, dječje emocionalne i socijalne kompetencije, te rodne razlike u emocionalnoj i socijalnoj kompetenciji djece i razlike među majkama s obzirom na rod njihova djeteta. Rezultati su pokazali da pozitivnu povezanost između jednog aspekta emocionalne kompetencije, točnije emocionalne ekspresivnosti, i socijalne kompetencije djece predškolske dobi. Povezanosti između metaemocija majki i emocionalne, odnosno socijalne, kompetencije djece nisu zabilježene, kao ni povezanost emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja djece sa socijalnom kompetencijom. Nadalje, pronađena je i rodna razlika u emocionalnoj ekspresivnosti suprotna od očekivane, pri čemu su dječaci procijenjeni emocionalno kompetentniji u emocionalnoj ekspresivnosti od djevojčica. Preporuča se da se u budućim istraživanjima dalje ispituju navedene povezanosti. Kako bismo došli do jasnijih nalaza, svakako treba razmotriti i druge načine ispitivanja navedenih koncepata, primjerice metodom opažanja. Također, za dublje razumijevanje procesa socijalnog i emocionalnog razvoja djece predškolske dobi u istraživanja trebalo provjeriti odnose socijalne i emocionalne kompetencije, metaemocija s drugim konceptima, poput dječjeg temperamenta, lokusa kontrole i roditeljske emocionalne ekspresivnosti.

LITERATURA

- Adolphs, R. (2002). Recognizing emotion from facial expressions: Psychological and neurological mechanisms. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 1, 21–62.
- Bennet, D.S., Bendersky, M. i Lewis, M. (2005). Antecedents of emotion knowledge: Predictors of individual differences in young children. *Cognition and Emotion*, 19(3), 375–396.
- Berk, L. E. (2006). *Child Development*. Boston: Pearson Education.
- Bierman, K.L. i Motamedi, M. (2015). Social-Emotional Learning Programs for Preschool Children. Durlak, J., Domitrovich, C., Weissberg, R. P. i Gullotta, T. (Ur.) *The Handbook of Social and Emotional Learning: Research and Practice*. New York: Guilford.
- Blair, R.J.R., Coles, M., (2000). Expression recognition and behavioural problems in early adolescence. *Cognitive Development*, 15(4), 421-434.
- Boyatzis, C. J., Chazan, E., i Ting, C. Z. (1993). Preschool children's decoding of facial emotions. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(3), 375-382.
- Brajša-Žganec, A. (2002.). *Roditeljske metaemocije i socijalno-emocionalni razvoj djece*. Disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brajša-Žganec, A. i Hanzec, I. (2015). Self-Regulation, Emotion Understanding and Aggressive Behaviour in Preschool Boys. *Croatian Journal of Education /Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(1), 13-24.
- Brajša-Žganec, A. i Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost emocionalnog razumijevanja i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena istraživanja*, 16(3), 477-496.
- Brody, L. R. (2000). The socialization of gender differences in emotional expression: Display rules, infant temperament, and differentiation. In A. H. Fischer (Ur.), *Gender and emotion: Social psychology perspectives*. Studies in emotion and social interaction. New York: Cambridge University Press.
- Brody, L. R., i Hall, J. A. (2008). Gender and emotion in context. In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones, i L. F. Barrett (Ur.), *Handbook of emotions*. New York, NY: Guilford Press.

- Carlson, S.M. i Wang, T.S. (2007). Inhibitory control and emotion regulation in preschool children. *Cognitive Development*, 22, 489–510.
- Chaplin, T.M. i Aldao, A. (2013). Gender Differences in Emotion Expression in Children: A Meta-Analytic Review. *Psychological Bulletin*, 139(4), 735-765.
- Chaplin, T.M., Cole, P.M. i Zahn-Waxler, C. (2005). Parental Socialization of Emotion Expression: Gender Differences and Relations to Child Adjustment. *Emotion*, 5(1), 80-88.
- Cunningham, J.N., Kliewer W., Garner P.W. (2009). Emotion socialization, child emotion understanding and regulation, and adjustment in urban African American families: differential associations across child gender. *Developmental Psychopathology*, 21(1), 261-283.
- Denham, S. A., i Burton, R. (2003). *Social and Emotional Prevention and Intervention Programming for Preschoolers*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Denham, S. A., Zoller, D., i Couchoud, E. A. (1994). Socialization of preschoolers' emotion understanding. *Developmental Psychology*, 30(6), 928-936.
- Denham, S.A. (1994). Preschoolers' Affect and Cognition about Challenging Peer Situations. *Child Study Journal*, 24(1), 1-21.
- Denham, S.A. (1997). Parental Contributions to Preschoolers' Emotional Competence: Direct and Indirect Effects. *Motivation and Emotion*, 21(1), 65-86.
- Denham, S.A., Bassett, H. H., i Wyatt, T. (2007). The Socialization of Emotional Competence. U J. E. Gruseci P. D. Hastings (Ur.), *Handbook of socialization: Theory and research* (614-637). New York, NY, US: Guilford Press.
- Denham, S.A., Blair, K.A., DeMulder, E.K., Levitas, J., Sawyer, K., Awerbach-Major, S. i Queenan, P. (2003). Preschool Emotional Competence: Pathway to Social Competence? *Child Development*, 74(1), 238-256.
- Denham, S.A., McKinley, M., Couchoud, E.A. i Holt, R. (1990). *Child Development*, 61(4), 1145-1152.
- Denham, S.A., Mitchel-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S. i Blair, K. (1997). Parental Contributions to Preschoolers' Emotional Competence: Direct and Indirect Effects. *Motivation and Emotion*, 21(1), 65-86.
- Dodge, K. A., Laird, R., Lochman, J. E., i Zelli, A. (2002). Multidimensional latent-construct analysis of children's social information processing patterns: Correlations with aggressive behavior problems. *Psychological assessment*, 14(1), 60.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. i Spinrad, T.L. (1998). Parental Socialisation of Emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241–273.

- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Miller, P.A., Fultz, J., Shell, R., Mathy, R.M., Reno, R.R. (1989). Relation of sympathy and personal distress to prosocial behavior: a multimethod study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(1), 55-66.
- Fox, N.A. i Calkins, S.D. (2003). The Development of Self-Control of Emotion: Intrinsic and Extrinsic Influences. *Motivation and Emotion*, 27(1), 7-26.
- Goodvin, R., Carlo, G., iTorquati, J. (2006). The Role of Child Emotional Responsiveness and Maternal Negative Emotion Expression in Children's Coping Strategy Use. *Social Development*, 15(4), 591-611.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., i Hooven, C. (1996). Parental Meta-Emotion Philosophy and the Emotional Life of Families: Theoretical Models and Preliminary Data. *Journal of Family Psychology*, 10(3), 243-268.
- Gottman, J.M., Katz, L.F., Hooven, C. (1997). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Gresham, F. M. (1986). Conceptual and Definitional Issues in the Assessment of Children's Social Skills: Implications for Classification and Training. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 3-15.
- Gross, J.J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39, 281-291.
- Halberstadt, A. G., Denham, S. A., i Dunsmore, J. C. (2001). Affective social competence. *Social Development*, 10(1), 79-119.
- Hatch, J. A. (1987). Peer interaction and the development of social competence. *Child Study Journal*, 17(3), 169-183.
- Humrichouse, J.J. (2010). *The hierarchical structure of emotional expressivity: scale development and nomological implications*. Preuzeto s: <http://ir.uiowa.edu/etd/519/>
- Izard, C. E., Fine, S., Schultz, D., Mostow, A. J., Ackerman, B., i Youngstrom, E. (2001). Emotion Knowledge as a Predictor of Social Behavior and Academic Competence in Children at Risk. *Psychological Science*, 12, 18-23.
- Jones, D.E., Greenberg, M. i Crowley, M. (2015). Early Social-Emotional Functioning and Public Health: The Relationship Between Kindergarten Social Competence and Future Wellness. *American Journal of Public Health*, 105(11), 2283-2290.
- Katz, L.F., Maliken, A.C. i Stettler, N. (2012). Parental Meta-Emotion Philosophy: A Review of Research and Theoretical Framework. *Child Development Perspectives*, 6(4), 417-422.

- Lee, E. (2006). Measuring Social Competence in Preschool-Aged Children through the Examination of Play Behaviors. *Graduate Theses and Dissertations*. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/3935>
- Lewis, M. (2008). The Emergence of Human Emotions. U M. Lewis, J. M. Haviland-Jones i L. F. Barrett (Ur.), *Handbook of emotions* (304-319). New York, NY, US: Guilford Press.
- Liben, L. S., Bigler, R. S., Ruble, D. N., Martin, C. L., i Powlishta, K. K. (2002). The developmental course of gender differentiation: Conceptualizing, measuring, and evaluating constructs and pathways. *Monographs of the society for research in child development*, i-183.
- Marcus, R. F. (1987). The role of affect in children's cooperation. *Child Study Journal*, 17, 153–168.
- Mihić, J., Novak, M., Bašić, J. i Nix, R.L. (2016). Promoting Social and Emotional Competencies among Young Children in Croatia with Preschool PATHS. *International Journal of Emotional Education*, 8(2), 45-59.
- Oatley, K. i Jenkins, J.M. (2007). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Parke, R. D. (1994). Progress, Paradigms, and Unresolved Problems: A Commentary on Recent Advances in Our Understanding of Children's Emotions. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(1), 157-169.
- Raboteg-Šarić, Z., Žužul, M., i Keresteš, G. (1994). War and children's aggressive and prosocial behaviour. *European Journal of Personality*, 8(3), 201-212.
- Root i Rubin (2010). Gender and Parents' Emotion Socialization Beliefs during the Preschool Years. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2010(128), 51-64.
- Rubin, K.H. i Clark, M.L. (1983). Preschool teachers' ratings of behavioral problems: Observational, sociometric, and social-cognitive correlates. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 11(2), 273-85.
- Salovey, P., Bedell, B. T., Detweiler, J. B., i Mayer, J. D. (2000). Current directions in emotional intelligence research. U M. Lewis i J. M. Haviland-Jones (Ur.), *Handbook of emotions* (pp. 504–520). New York: Guilford Press
- Sanders, W., Zeman, J., Poon, J. i Miller, R. (2015). Child Regulation of Negative Emotions and Depressive Symptoms: The Moderating Role of Parental Emotion Socialization. *Journal of Child and Family Studies*, 24(2), 402-415.
- Spinrad, T. L., Eisenberg, N., Cumberland, A., Fabes, R. A., Valiente, C., Shepard, S. A., Guthrie, I. K. (2006). Relation of emotion-related regulation to children's social competence: A longitudinal study. *Emotion*, 6(3), 498-510.

- Vahedi, S., Farrokhi, F. I Farajian, F. (2012). Social Competence and Behavior Problems in Preschool Children. *Iran Journal of Psychiatry*, 7(3), 126-134.
- Veiga, G., Leng, W., Cachucho, R., Ketelaar L., Kok, J.N., Knobbe, A., Neto, C. Rieffe, C. (2017). Social Competence at the Playground: Preschoolers During Recess. *Infant and Child Development*, 26(1), e1957.
- Verron, H. (2017). *Relationship Between Temperament, Emotion Understanding and Social Competence in Early Childhood* (Doktorska disertacija). Preuzeto s: <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/19911>
- Walker, S., Irving, K., i Berthelsen, D. (2002). Gender influences on preschool children's social problem-solving strategies. *The Journal of Genetic Psychology*, 163(2), 197-209.

Prilog A – dodatne statističke analize korištene u istraživanju

Tablica A1

Aritmetičke sredine, standardne devijacije, teorijski raspon, Kolmogorov-Smirnov test normaliteta distribucije, te pouzdanost pojedinih ljestvica i subskala (N=106)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	t.r.	<i>K-S</i>	α
ME: Postupanje s tugom ^a	3.7	0.31	1-4	2.72**	.63
ME: Postupanje s ljutnjom ^a	3.4	0.47	1-4	1.43*	.71
ME: Postupanje s veseljem ^a	3.3	0.54	1-4	1.86*	.73
ME: Postupanje sa strahom ^a	3.6	0.34	1-4	1.74**	.40
ME: Svjesnost tuge ^a	3.1	0.31	1-4	.708	.31
ME: Svjesnost ljutnje ^a	2.9	0.50	1-4	.892	.83
ME: Svjesnost veselja ^a	3.6	0.28	1-4	1.96**	.62
ME: Svjesnost straha ^a	3.1	0.30	1-4	.801	.38
Razumijevanje tuge ^b	1.3	0.85	0-2		
Razumijevanje ljutnje ^b	1.5	0.78	0-2		
Razumijevanje veselja ^b	1.71	0.59	0-2		
Razumijevanje straha ^b	0.9	0.93	0-2		
Emocionalna ekspresivnost – Tuga ^c	4.1	0.78	1-5	1.49*	.95
Emocionalna ekspresivnost – Ljutnja ^c	3.6	0.92	1-5	1.37*	.91
Emocionalna ekspresivnost – Veselje ^c	4.4	0.62	1-5	1.93**	.93
Emocionalna ekspresivnost – Strah ^c	2.9	0.97	1-5	1.90**	.88

Legenda: t.r.= teorijski raspon; KS=Kolomonov-Smirnov test normaliteta distribucija; *= $p < 0,05$; **= $p < 0,01$; α = Cronbachov α test pouzdanosti; ME=Metaemocije; ^a=izvor podataka: majka; ^b= izvor podataka: dijete; ^c= izvor podataka: odgajateljica

Tablica A2

Aritmetičke sredine, standardne devijacije i rezultati testiranja rodni razlika na subskalama za koje se pretpostavljaju razlike u 2. problemu istraživanja (N=106)

Ljestvice	Rod	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>d</i>
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: svjesnost veselja ^a	m	3.6	0.23		
	ž	3.6	0.31	-0.65	0.11
	svi	3.6	0.28		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: svjesnost tuge ^a	m	3.0	0.32		
	ž	3.1	0.30	-0.40	0.06
	svi	3.0	0.31		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: svjesnost ljutnje ^a	m	2.9	0.44		
	ž	2.9	0.55	0.00	0.00
	svi	2.9	0.50		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: svjesnost straha ^a	m	3.1	0.30		
	ž	3.1	0.31	-0.08	0.00
	svi	3.1	0.30		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: postupanje s veseljem ^a	m	3.3	0.57		
	ž	3.3	0.52	-0.67	0.13
	svi	3.3	0.54		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: postupanje s tugom ^a	m	3.7	0.34		
	ž	3.8	0.28	-1.01	0.19
	svi	3.7	0.31		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: postupanje s ljutnjom ^a	m	3.4	0.51		
	ž	3.4	0.42	-0.85	0.17
	svi	3.4	0.47		
Upitnik strukture roditeljskih metaemocija: postupanje sa strahom ^a	m	3.6	0.32		
	ž	3.6	0.36	0.08	0.03
	svi	3.6	0.34		
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti: veselje ^c	m	4.5	0.62		
	ž	4.4	0.63	0.88	0.18
	svi	4.4	0.62		
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti: tuga ^c	m	3.9	0.78		
	ž	4.2	0.76	-1.85 ^(*)	0.36
	svi	4.1	0.78		
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti: ljutnja ^c	m	3.6	0.80		
	ž	3.6	1.02	-0.21	0.03
	svi	3.6	0.92		
Ljestvica emocionalne ekspresivnosti: strah ^c	m	2.8	0.91		
	ž	3.0	1.02	-1.03	0.20
	svi	2.9	0.97		

Legenda: *t*=vrijednost *t*-testa; * = $p < .05$; ^a=izvor podataka: majka; ^b= izvor podataka: dijete; ^c= izvor podataka: odgajateljica

Tablica A3

Korelacije između rezultata na mjerama majčinih metaemocija te emocionalne i socijalne kompetencije djece (N=106) za sve mjere korištene u istraživanju (uključujući subskale)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
1 Dob	1																								
2 Rod	-.05	1																							
3 Metaemocije: Svjesnost tuge	-.01	.04	1																						
4 Metaemocije: Svjesnost ljutnje	-.15	.00	.21*	1																					
5 Metaemocije: Svjesnost veselja	-.02	.06	.35**	.40**	1																				
6 Metaemocije: Svjesnost straha	-.20*	.01	.45**	.44**	.37**	1																			
7 Metaemocije: Svjesnost ukupno	-.14	.03	.64**	.80**	.69**	.75**	1																		
8 Metaemocije: Postupanje s tugom	.13	.10	.09	.14	.23*	-.01	.16	1																	
9 Metaemocije: Postupanje s ljutnjom	.05	.08	.09	.27**	.05	-.04	.16	.41**	1																
10 Metaemocije: Postupanje s veseljem	.07	.07	.26**	.12	-.08	-.06	.10	.12	.27**	1															
11 Metaemocije: Postupanje sa strahom	.07	-.01	.07	.18	.09	.06	.15	.50**	.51**	.17	1														
12 Metaemocije Postupanje ukupno	.10	.09	.20*	.26**	.07	-.03	.20*	.63**	.79**	.66**	.71**	1													
13 Metaemocije ukupno	-.01	.08	.52**	.66**	.46**	.43**	.74**	.53**	.64**	.51**	.58**	.81**	1												
14 Razumijevanje tuge	.13	.03	.05	-.14	.13	.06	.00	.00	-.12	-.15	.00	-.12	-.08	1											
15 Razumijevanje ljutnje	.21*	-.01	-.07	-.04	-.03	.07	-.03	.05	-.05	-.18	.14	-.05	-.05	.32**	1										
16 Razumijevanje veselja	.06	.09	-.04	-.08	-.15	-.13	-.13	.00	.12	-.06	.03	.03	-.06	.15	.36**	1									
17 Razumijevanje straha	.03	-.07	-.07	-.05	.00	.04	-.03	-.15	-.27**	-.04	-.10	-.20*	-.16	.15	.24*	.25*	1								
18 Razumijevanje ukupno	.16	.00	-.05	-.11	.00	.03	-.06	-.05	-.16	-.17	.02	-.15	-.14	.64**	.72**	.59**	.67**	1							
19 Emocionalna ekspresivnost tuge	-.21*	.18	-.11	.02	-.04	.04	-.02	.01	-.19	-.02	-.09	-.11	-.09	-.14	.04	-.08	.08	-.03	1						
20 Emocionalna ekspresivnost ljutnje	-.09	.02	-.08	-.15	-.15	-.01	-.15	.02	-.14	-.03	-.12	-.10	-.16	-.01	-.04	-.02	.14	.04	.51**	1					
21 Emocionalna ekspresivnost veselja	-.09	-.09	-.16	.01	-.09	-.10	-.10	-.07	-.19	.00	-.07	-.11	-.14	-.06	.02	-.03	.04	-.01	.65**	.43**	1				
22 Emocionalna ekspresivnost straha	-.07	.10	-.13	-.10	-.17	-.15	-.18	.01	-.19	.00	-.15	-.12	-.19	-.13	-.22*	-.20*	.06	-.17	.39**	.59**	.19*	1			
23 Emocionalna ekspresivnost Ukupno	.07	-.20*	-.01	.11	.08	-.03	.07	-.08	.06	.02	.09	.04	.07	.07	.12	.11	-.09	.07	-.20*	-.53**	.38**	-.71**	1		
24 Odnos s drugima ukupno	.06	.06	.01	.18	-.04	-.13	.04	.08	-.01	.03	-.13	-.01	.02	-.04	-.09	.08	-.16	-.10	.20*	-.07	.36**	-.09	.33**	1	

Legenda: * = $p < .05$; ** = $p < .01$;

Prilog B – Intervju emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja

Slike facijalnih ekspresija djeteta za korištenje u Intervjuu emocionalnog prepoznavanja i razumijevanja



Sreća

Ljutnja

Strah

Tuga

Prilog C -Upitnik odnosa s drugima

Vaše ime: _____ Ime djeteta koje procjenjujete: _____ Dob djeteta: _____ Spol djeteta: M Ž

Molimo da na sljedeće tvrdnje odgovorite zaokruživanjem broja na ljestvici od 1 do 5, s obzirom na to koliko smatrate da se tvrdnja odnosi na dijete koje procjenjujete, pri čemu brojevi znače sljedeće:

1	2	3	4	5
uopće se ne odnosi na njega/nju	uglavnom se ne odnosi na njega/nju	niti se odnosi/niti se ne odnosi na njega/nju	uglavnom se odnosi na njega/nju	potpuno se odnosi na njega/nju

Na ovo se dijete ova tvrdnja...	Uopće ne odnosi	Uglavnom se ne	Niti se odnosi, niti	Uglavnom se odnosi	U potpunosti
1. Ovo dijete vješto surađuje s drugom djecom.	1	2	3	4	5
2. Ovo dijete konfliktnu situaciju rješava uzimajući u obzir i svoje i tuđe interese.	1	2	3	4	5
3. Ovo dijete surađuje s odraslim osobama.	1	2	3	4	5
4. Ovo dijete sluša druge i uzima u obzir njihove želje i interese.	1	2	3	4	5
5. Ovo dijete konfliktnu situaciju rješava mirno.	1	2	3	4	5
6. Druga djeca vole se igrati s ovim djetetom.	1	2	3	4	5
7. Ovo dijete je spremno pomoći drugoj djeci.	1	2	3	4	5
8. Ovo dijete lako izgrađuje prijateljske odnose.	1	2	3	4	5
9. Ovo dijete spremno traži pomoć od drugih.	1	2	3	4	5
10. Ovo dijete se ponaša prikladno situacijama u kojima se nalazi.	1	2	3	4	5
11. Ovo dijete se prema drugima ponaša prijateljski.	1	2	3	4	5
12. U konfliktnim situacijama ovo se dijete ponaša nasilno.	1	2	3	4	5
13. Ovo dijete manipulira drugima kako bi dobilo ono što želi.	1	2	3	4	5
14. Ovo dijete u konfliktnim situacijama reagira pasivno i povlači se.	1	2	3	4	5
15. Kada izgubi u igri, ovo dijete prihvaća gubitak.	1	2	3	4	5
16. Ovo dijete je iskreno.	1	2	3	4	5

PRILOG D - Ljestvica emocionalne ekspresivnosti

Vaše ime: _____ Ime djeteta koje procjenjujete: _____

Dob djeteta: _____ Spol djeteta: M Ž

Molimo da na sljedeće tvrdnje odgovorite zaokruživanjem broja na ljestvici od 1 do 5, s obzirom na to koliko smatrate da se tvrdnja odnosi na dijete koje procjenjujete, pri čemu brojevi znače sljedeće:

	1	2	3	4	5
	uopće se ne odnosi na njega/nju	uglavnom se ne odnosi na njega/nju	niti se odnosi/niti se ne odnosi na njega/nju	uglavnom se odnosi na njega/nju	potpuno se odnosi na njega/nju
Na ovo se dijete ova tvrdnja...	Uopće ne odnosi	Uglavnom se ne odnosi	Niti se odnosi, niti ne odnosi	Uglavnom se odnosi	U potpunosti se odnosi
1. Kad je ovo dijete veselo, ono se osmjehuje.	1	2	3	4	5
2. Kad je ovo dijete veselo, to se vidi po njegovom izrazu lica.	1	2	3	4	5
3. Vidi se kad je ovo dijete veselo.	1	2	3	4	5
4. Kad je ovo dijete uzbuđeno, to se vidi.	1	2	3	4	5
5. Ovo dijete pršti od sreće kad je veselo.	1	2	3	4	5
6. Svima je jasno kad je ovo dijete tužno.	1	2	3	4	5
7. Lako je uočiti kad je ovo dijete loše raspoloženo.	1	2	3	4	5
8. Kad je ovo dijete tužno, to se jasno vidi prema njegovom izrazu lica.	1	2	3	4	5
9. Vidi se kad je ovo dijete potišteno.	1	2	3	4	5
10. Kad je tužno, ovo dijete plače.	1	2	3	4	5
11. Prema tonu glasa može se jasno uočiti kad je ovo dijete ljuto.	1	2	3	4	5
12. Čak i ako je ovo dijete samo malo razdraženo, to se čuje u njegovom glasu.	1	2	3	4	5
13. Kad je ovo dijete razdraženo, to mu se vidi na licu.	1	2	3	4	5
14. Ovo dijete više kada je ljuto.	1	2	3	4	5
15. Čak i ako je ovo dijete samo malo razdraženo, svi to mogu primijetiti.	1	2	3	4	5
16. Kad je ovo dijete uplašeno, to se čuje po njegovom nesigurnom tonu glasa.	1	2	3	4	5
17. Ovo dijete se trese kad je uplašeno	1	2	3	4	5
18. Ovo dijete kad je uplašeno, govori ubrzano.	1	2	3	4	5
19. Ovo dijete vrišti kad je jako uplašeno.	1	2	3	4	5
20. Općenito je vidljivo kad je ovo dijete uplašeno.	1	2	3	4	5

PRILOG E -Upitnik strukture roditeljskih metaemocija

Roditeljska svjesnost vlastitih i dječjih emocija

Ime djeteta: _____ Dob djeteta: ____ Spol djeteta: MŽ

1. Svjesnost o emocijama

Pred Vama su tvrdnje koje se odnose na vaše općenite stavove o osjećajima i načinima njihovog izražavanja. Molimo Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva što iskrenije odgovorite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom od navedenih tvrdnji. Brojevi znače sljedeće:

1	2	3	4		
uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem		
S navedenom tvrdnjom se...		Uopće ne slažem	Uglavnom ne slažem	Uglavnom slažem	U potpunosti slažem
1.	Tvrdim da je tugovanje štetno.	1	2	3	4
2.	Tuga je prihvatljiva kad brzo prođe.	1	2	3	4
3.	Od tuge nema koristi.	1	2	3	4
4.	Tuga znači osjećati se bespomoćno ili/i bez nade.	1	2	3	4
5.	Pokazivanjem drugima da si tužan gubiš kontrolu nad sobom.	1	2	3	4
6.	Ljutnja je štetna.	1	2	3	4
7.	Ljutnja znači bespomoćnost i frustraciju.	1	2	3	4
8.	Drugim ljudima je neugodno vidjeti nekoga ljutog.	1	2	3	4
9.	Nema velike razlike između mog pogleda na nastajanje ljutnje i agresivnosti.	1	2	3	4
10.	Ljutnja je opasno stanje.	1	2	3	4
11.	Veselje je najbolje zadržati za sebe.	1	2	3	4
12.	Nema koristi od intenzivnog izražavanja veselja.	1	2	3	4
13.	Pretjerano veselje je štetno.	1	2	3	4
14.	Glasno izražavanje veselja pokazuje nedostatak kontrole nad samim sobom.	1	2	3	4
15.	Intenzivno veselje je prihvatljivo ako ne traje dugo.	1	2	3	4
16.	Strah je štetan.	1	2	3	4
17.	Od straha nema koristi.	1	2	3	4
18.	Drugim ljudima je neugodno vidjeti nekoga prestrašenog.	1	2	3	4
19.	Strah znači osjećati se bespomoćno.	1	2	3	4
20.	Pokazivanjem drugima da si prestrašen gubiš kontrolu nad samim sobom.	1	2	3	4

Pred Vama su tvrdnje koje se odnose na Vaše općenite stavove o osjećajima i načinima njihovog izražavanja kod djece. Molim Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva što iskrenije odgovorite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom od njih. Brojevi pritom znače sljedeće:

1	2	3	4
uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem

	S navedenom tvrdnjom se...	Uopće ne slažem	Uglavnom ne slažem	Uglavnom slažem	U potpunosti slažem
1.	Kad su djeca tužna, žele pobuditi suosjećanje odraslih.	1	2	3	4
2.	Tužno stanje djeteta treba ignorirati pa će proći.	1	2	3	4
3.	Djeca glume tugu da bi nešto postigla.	1	2	3	4
4.	Djetetova tuga je prihvatljiva dok se može držati pod nadzorom.	1	2	3	4
5.	Ako dugo ne traje, nije mi problem izdržati djetetovu tugu.	1	2	3	4
6.	Kad dijete pokazuje tužno lice, želi svratiti pažnju na sebe.	1	2	3	4
7.	Moramo oštro reagirati kad se dijete razljuti.	1	2	3	4
8.	Napadaj ljutnje kod djeteta u osnovi je mahnitanje.	1	2	3	4
9.	Djeca su ljuta da bi provela svoju volju.	1	2	3	4
10.	Ako se djetetu pusti da iskaljuje svoju ljutnju, ono počinje misliti kako će tako uvijek ostvariti svoju volju.	1	2	3	4
11.	Ljuta djeca se ponašaju bezobrazno.	1	2	3	4
12.	Kad je dijete ljuto, treba mu dati po stražnjici.	1	2	3	4
13.	Neugodno mi je kad djeca glasno izražavaju veselje pred drugim ljudima.	1	2	3	4
14.	Kad dijete glasno izražava veselje, ono samo želi privući pažnju odraslih.	1	2	3	4
15.	Neprirođeno je da dijete glasno izražava veselje u javnosti.	1	2	3	4

16.	Sretna sam kad djeca izražavaju veselje.	1	2	3	4
17.	Ako dijete preglasno izražava veselje, treba ga kazniti.	1	2	3	4
18.	Smeta mi kad djeca glasno izražava veselje.	1	2	3	4
19.	Djeca glume strah kako bi izbjegla raditi nešto što ne žele.	1	2	3	4
20.	Prestrašeno stanje djeteta treba ignorirati pa će proći.	1	2	3	4
21.	Ako dugo ne traje, nije mi problem trpjeti uplašeno dijete.	1	2	3	4
22.	Djetetov strah je prihvatljiv, ako se može držati pod nadzorom.	1	2	3	4
23.	Kad su djeca uplašena, žele svratiti pažnju na sebe.	1	2	3	4
24.	Osjećam nelagodu kad djeca pokazuju strah pred drugim ljudima.	1	2	3	4

Postupanje s dječjim emocija

Pred Vama su tvrdnje koje opisuju različite načine na koje Vi postupate s osjećajima svojeg djeteta. Molim Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva što iskrenije odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od njih:

1	2	3	4
uopće se ne slažem	uglavnom se ne slažem	uglavnom se slažem	potpuno se slažem

	S navedenom tvrdnjom se...	Uopće ne slažem	Uglavnom ne slažem	Uglavnom slažem	U potpunosti slažem
1.	Kad je moje dijete tužno, treba riješiti njegove probleme	1	2	3	4
2.	Kad je moje dijete tužno, pokazujem mu da ga razumijem	1	2	3	4
3.	Treba doznati zašto je dijete tužno	1	2	3	4
4.	Kad je moje dijete tužno, odvojim vrijeme da s njim razgovaram	1	2	3	4
5.	Kad je moje dijete tužno, pokušavam mu pomoći da dođe do uzroka takvih osjećaja	1	2	3	4
6.	Kad je moje dijete ljuto, tada je prilika da mu se približim	1	2	3	4

7.	Kad je moje dijete ljuto, tada odvojim vrijeme da mu pomognem shvatiti i razumjeti svoje osjećaje	1	2	3	4
8.	Kad je dijete ljuto, pokušavam ga razumjeti	1	2	3	4
9.	Važno je pomoći djetetu da prepozna uzrok svoje ljutnje	1	2	3	4
10.	Kad je moje dijete ljuto, želim doznati što ono zapravo misli	1	2	3	4
11.	Kad je moje dijete jako veselo, usmjeravam ga da prikladno izražava osjećaje	1	2	3	4
12.	Pokušavam saznati razloge veselja moga djeteta	1	2	3	4
13.	Pokušavam razumjeti svoje dijete dok izražava intenzivno veselje	1	2	3	4
14.	Razgovaram s djetetom o njegovim osjećajima intenzivnog veselja	1	2	3	4
15.	Kad je moje dijete veselo, potičem ga da zadrži pozitivno raspoloženje	1	2	3	4
16.	Kad je moje dijete uplašeno, pokazujem mu da ga razumijem	1	2	3	4
17.	Kad je moje dijete uplašeno, to je prilika da mu se približim	1	2	3	4
18.	Kad je moje dijete uplašeno, odvojim vrijeme da mu pomognem razumjeti njegove trenutne osjećaje	1	2	3	4
19.	Važno je pomoći djetetu da dođe do uzroka svoga straha	1	2	3	4
20.	Kad je moje dijete uplašeno, treba riješiti njegove probleme	1	2	3	4